

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

**ДЕРЖАВНА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО**

***ДО 20-РІЧЧЯ ДНПБ УКРАЇНИ
ІМ. В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО***

**Серія «На допомогу професійній самоосвіті
працівників освітянських бібліотек»**

випуск 22

**ОСВІТЯНСЬКА БІБЛІОТЕКА
В СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ КОМУНІКАЦІЙ**

Методичні рекомендації

**Київ
2019**

*Рекомендовано до друку вченою радою
Державної науково-педагогічної бібліотеки України
імені В.О. Сухомлинського
протокол № 11 від 27 червня 2019 р.*

Автори-упорядники:

Глазунова С. М., наук. співроб. відділу науково-документного забезпечення, соціокультурної діяльності та міжнародних зв'язків ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Ніколаєнко Я. М., наук. співроб. відділу науково-документного забезпечення, соціокультурної діяльності та міжнародних зв'язків ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Сошинська Я. Є., канд. іст. наук, наук. співроб. відділу науково-документного забезпечення, соціокультурної діяльності та міжнародних зв'язків ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Наукові редактори:

Добко Т. В., д-р наук із соц. комунікацій, провід. наук. співроб. відділу науково-методичного забезпечення діяльності мережі освітянських бібліотек ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Пономаренко Л. О., канд. наук із соц. комунікацій, завідувач відділу науково-документного забезпечення, соціокультурної діяльності та міжнародних зв'язків ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Рецензенти:

Селецький А. В., канд. іст. наук, старш. наук. співроб., завідувач відділу наукової реферативної та аналітичної інформації у сфері освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Яковенко О. Г., канд. іст. наук, старш. наук. співроб. відділу теорії та методології бібліотечної справи Інституту бібліотекознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Літературний редактор:

Василенко Н. М., провід. редактор відділу наукової реферативної та аналітичної інформації у сфері освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Освітянська бібліотека в сучасній системі соціокультурних комунікацій: метод. рек. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; [авт.-упоряд.: Глазунова С. М., Ніколаєнко Я. М., Сошинська Я. Є.; наук. ред.: Добко Т. В., Пономаренко Л. О.]. – Київ, 2019. – 74 с. – (Серія «На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек»; вип. 22).

Методичні рекомендації розкривають зміст, функції, напрями і форми соціокультурної діяльності освітянських бібліотек як важливого чинника якісних соціокультурних зрушень в Україні у контексті розвитку світового культурно-освітнього середовища. Використання рекомендацій у бібліотечній роботі сприятиме розвитку соціокультурної діяльності освітянських бібліотек та їхньому включенню в культурну комунікацію у національному інформаційному просторі.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ, ЗМІСТ І ФУНКЦІЇ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В БІБЛІОТЕКАХ	6
1.1. СОЦІОКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ: ПОНЯТТЄВИЙ АСПЕКТ	6
1.2. ОСВІТЯНСЬКІ БІБЛІОТЕКИ ЯК СКЛАДНИК СИСТЕМИ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ КОМУНІКАЦІЙ	11
РОЗДІЛ 2. НАПРЯМИ І ФОРМИ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ОСВІТЯНСЬКИХ БІБЛІОТЕКАХ	16
2.1. АКТУАЛЬНІ НАПРЯМИ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	16
2.2. ФОРМИ І МЕТОДИ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОСВІТЯНСЬКИХ БІБЛІОТЕК	23
РОЗДІЛ 3. РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ОСВІТЯНСЬКИХ БІБЛІОТЕКАХ	44
3.1. СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	44
3.2. ПРОЕКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОСВІТЯНСЬКИХ БІБЛІОТЕК	49
ЗАКЛЮЧЕННЯ	52
Список використаних джерел	53
Додаток. Сценарії виховних заходів, уроків, тренінгів	61

ВСТУП

У вересні 2015 року в рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку відбувся Саміт ООН, на якому було затверджено нові орієнтири розвитку – так звані Глобальні Цілі сталого розвитку. Це 17 цілей та 169 конкретних завдань, які світове співтовариство прагне досягти до 2030 року. Вони є універсальними, взаємопов'язаними і стосуються соціальних, економічних та екологічних аспектів розвитку людства.

Якісна освіта (ціль 4) передбачає забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення до можливості навчання впродовж усього життя для всіх¹. Досягнення цієї мети орієнтовано на істотне збільшення молодих і дорослих людей, які володіють затребуваними навичками для працевлаштування, отримання гідної роботи та занять підприємницькою діяльністю. Важливою є вимога щодо можливостей для всіх здобувати знання і навички, необхідні для сприяння сталому розвитку. Це передбачає навчання з питань сталого способу життя, прав людини, гендерної рівності, культури миру та ненасильства, громадянства світу, усвідомлення цінності культурного розмаїття і вкладу культури в сталий розвиток. З огляду на це, освітянські бібліотеки як суттєва складова інфраструктури суспільства знань є важливими партнерами у реалізації пріоритетних напрямів розвитку місцевих громад, професійних спільнот, України.

Значимим чинником, що обумовлює діяльність освітянських бібліотек у сучасних умовах, є освітня реформа «Нова українська школа», яка враховує стратегічний курс України на євроінтеграцію і розбудову в нашій країні суспільства освіченого загалу, високої культури і рівних можливостей.

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського Національної академії педагогічних наук України (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського НАПН України) як головний координаційний науково-методичний центр мережі освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та Національної академії педагогічних наук України приділяє значну увагу науково-методичній підтримці та інформаційному забезпеченню діяльності освітянських бібліотек. Розроблено низку регламентуючих документів, рекомендації, інструкції, практичні вказівки та інші документи на допомогу бібліотекарям як орієнтири у повсякденній роботі. Залучення освітянських

¹ Transforming our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development. URL: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/21252030%20Agenda%20for%20Sustainable%20Development%20web.pdf> (дата звернення 20.04.2019).

книгозбірень до розвитку і досягнення стратегічних цілей усього українського соціуму здійснюється, зокрема, через систему соціокультурних комунікацій. Зважаючи на важливість цього питання, у рамках виконання наукового дослідження «Науково-методичні засади розвитку освітянських бібліотек як важливого складника освітнього середовища» науковцями відділу науково-документного забезпечення, соціокультурної діяльності та міжнародних зв'язків ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського розроблено методичні рекомендації «Освітянська бібліотека в сучасній системі соціокультурних комунікацій». Вони розкривають зміст, функції, напрями і форми соціокультурної діяльності освітянських бібліотек як важливого чинника якісних соціокультурних зрушень в Україні в контексті розвитку світового культурно-освітнього середовища. У виданні також розкрито сутність проектної діяльності освітянських бібліотек, розглянуто ресурсне забезпечення їхньої соціокультурної діяльності.

Метою рекомендацій є сприяння розвитку нових форм соціокультурної діяльності освітянських бібліотек та їхньому включенню в культурну комунікацію у національному інформаційному просторі.

Упорядники акцентують увагу на такому важливому напрямі соціокультурної діяльності освітянських бібліотек як національно-патріотичне, громадянське виховання, що передбачає реалізацію комплексу заходів: організацію та проведення освітньо-виховних, інформаційно-просвітницьких, культурологічних, міжнародних, науково-методичних заходів з національно-патріотичного виховання, підвищення рівня професійної компетентності у сфері виховання дітей та молоді; залучення до процесів національно-патріотичного виховання діячів сучасної культури, мистецтва, науки, спорту, волонтерів тощо.

Сподіваємося, що упровадження в практику роботи освітянських бібліотек методичних рекомендацій сприятиме модернізації діяльності освітянських бібліотек різних видів, поліпшенню якості бібліотечно-інформаційних послуг, поглибленню знань бібліотечних працівників щодо сучасних підходів до організації соціокультурної діяльності, підвищенню їхньої професійної кваліфікації, а також матиме вплив на інтенсифікацію науково-дослідної діяльності, навчально-виховного процесу в освітянській сфері України.

РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ, ЗМІСТ І ФУНКЦІЇ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В БІБЛІОТЕКАХ

1.1. СОЦІОКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ: ПОНЯТТЄВИЙ АСПЕКТ

Термін «*комунікація*» виник у науковій літературі на початку ХХ ст. і мав загальнонаукове значення – як засіб зв'язку будь-яких об'єктів. Згодом він набуває соціокультурного сенсу як засіб обміну інформацією в соціумі. Структурними компонентами соціокультурної комунікації є наявність спільної мови у суб'єктів комунікації, каналів передавання інформації та правил здійснення семіотичних та моральних комунікацій. Українська вчена Н. Е. Кунанець зазначає, що термін «соціальні комунікації» зародився у лоні церкви у 1963 р. у рамках Другого Ватиканського Собору. При цьому поняття «комунікація» (*communicatio*) розглядалося як «єдність, передача, повідомлення, його семантичне навантаження походить від *communis* – роблю спільним, повідомляю, з'єдную»².

Кожне соціальне явище трактується як комунікативне, що існує у певному інформаційному полі та пов'язане з обміном інформації між соціальними суб'єктами. Комунікативними є дії, які реалізуються з певною метою, мають мотиваційну основу, орієнтовану на передавання інформації, і здійснюються з використанням знакової системи, адекватної комунікаційним цілям.

Комунікація – особливий тип людської діяльності, яка має цілеспрямований, активний характер, здійснюється під контролем учасників спілкування за певними законами і правилами, у межах відпрацьованих моделей та усталених форм, за допомогою мови (природної чи спеціальної, штучно створеної). У науковій літературі та побутовому мовленні спілкування ототожнюється з комунікацією. Але поняття «спілкування» є більш загальним, воно охоплює всі можливі типи процесів взаємодії: обмін інформацією (інформаційний), зв'язки і впливи учасників (інтерактивний), сприйняття органами чуттів (перцептивний). Комунікацію ж, як правило, пов'язують з обміном інформацією, хоча термін «комунікація» можна вживати в широкому значенні як синонім терміна «спілкування», зважаючи на процеси соціальної взаємодії.

В аспекті знакових систем комунікація постає як процес, в якому учасники оперують значеннями за допомогою символічних повідомлень. Кожну соціальну дію можна розглядати як комунікативну, що містить і виражає певну інформацію.

² Кунанець Н. Е. Соціокомунікаційний підхід у бібліотекознавстві: інновація чи відновлення традицій. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2014. № 4. С.11.

Проте комунікативними є лише ті дії, які орієнтовані на обмін інформацією або трансляцію повідомлення.

Дослідник В. В. Різун визначає *соціальну комунікацію* як «систему суспільної взаємодії, яка включає визначені шляхи, способи, засоби, принципи встановлення і підтримання контактів на основі професійно-технологічної діяльності, що спрямована на розробку, провадження, організацію, удосконалення, модернізацію відносин у суспільстві, які складаються між різними соціальними інститутами, де, з одного боку, у ролі ініціаторів спілкування найчастіше виступають соціально-комунікаційні інститути, служби, а з іншого – організовані спільноти (соціум, соціальні групи) як повноправні учасники соціальної взаємодії. Ці комунікації є соціально маркованими, бо передбачають взаємодію з соціально визначеними групами людей»³.

В.В. Різун також подає таку структуру дефініції «*соціальні комунікації*», яка містить обов'язкові елементи поняття:

«1) різні види організованої публічної інституціалізованої взаємодії (комунікаційної діяльності) в суспільстві між соціальними інститутами й споживачами відомостей, які продукуються, зберігаються та поширюються цими інститутами;

2) за допомогою комунікаційних технологій та технологічно визначених каналів, способів і засобів зв'язку;

3) при наявності виробництва відомостей (соціальної інформації);

4) які створюються залежно від потреб, мети, завдань і стратегічно спрямовані на формування соціального поля, громадської думки, впливають на прийняття рішень у соціумі;

5) це такі види комунікаційної діяльності, які передбачають утворення суспільної комунікаційної системи, що функціонує за законами спілкування і включає соціально-комунікаційні інститути, тобто такі соціальні інститути, які спеціалізуються на комунікаційній діяльності»⁴.

Соціокультурна комунікація (лат. *communis* – повідомлення, зв'язок, спілкування) – процес взаємодії між суб'єктами соціокультурної діяльності (індивідами, групами, організаціями, націями, етносами) з метою обміну

³ Начерки до методології досліджень соціальних комунікацій (наукова стаття, оприлюднено 12 лютого 2011 року) [Наукова сторінка професора Володимира Різун] // Інститут журналістики: [сайт] Київ, 2011. С. 1. URL: http://journalib.univ.kiev.ua/Nacherky_do_metodologiyi.pdf (дата звернення 29.04.2019).

⁴ Різун В. В. Зі статті «Соціальнокомунікаційний підхід у науці та галузі соціальної інженерії». URL: http://journalib.univ.kiev.ua/Socialniy_pidhid.pdf.

інформацією, який здійснюється за посередництвом прийнятих у певній культурі знакових систем (мов), прийомів і засобів їх використання. Соціокультурну комунікацію можна також визначити як універсальну інформаційно-комунікаційну синергетичну систему суб'єктної взаємодії в соціальному просторі культури на основі комунікативно-пізнавальних процесів обміну, зберігання, освоєння і трансляції культурних цінностей у їх духовному вираженні й матеріальному втіленні ⁵.

Слід зазначити, що сучасне розуміння комунікації як специфічної форми взаємодії людей ґрунтується на поєднанні діяльнісного і семіотичного підходу до культури, що з методологічної точки зору є досить важливим.

Структура соціокультурної комунікації складається з елементарних компонентів та засобів комунікації. До елементарних компонентів комунікації належать:

- адресант (автор), ·адресат, ·повідомлення, ·канал комунікації;
- інформаційний шум (порушення або деформації повідомлення);
- фільтри (соціокультурні, психічні, фізичні та інші обмеження);
- контекст і ситуація (місце, час комунікації, кількість учасників, офіційність чи неофіційність тощо) .

Джерело інформації, передавач, канал, приймач, споживач – це компоненти, зокрема притаманні й документно-інформаційним системам, підсистемами яких є бібліотеки. У бібліотечних фондах поступово накопичувалися джерела інформації – книги, часописи, представлені у різних форматах.

Н. Е. Кунанець зазначає, що «книгу, з певним ступенем умовності, іменуватимемо джерелом інформації. Передавачем умовно можна вважати бібліотекаря, саме завдяки його старанням інформація надходить до приймача, тобто користувача книгозбірні. Каналом безперечно слугувала сама книгозбірня, оскільки лише завдяки накопиченню в її фондах певної інформації, зафіксованої на різних носіях, відбувалося формування середовища, що сприяло безпосередній передачі інформації. Приймачем інформації є читач, або бібліотекар, через свідомість яких проходить інформація й отримує суб'єктивне відтворення – декодування. І вже інший читач, якому рекомендовано книгу, стає особою, якій ця інформація призначається» ⁶.

⁵ Степанов В. Ю. Соціокультурний простір сучасності. *Вісн. Харків. держ. акад. культури*. 2014. Вип.43. С.109.

⁶ Кунанець Н. Е. Соціокомунікаційний підхід у бібліотекознавстві: інновація чи відновлення традицій. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2014. № 4. С.13.

Засобом соціокультурної комунікації є вся культура як системна сукупність різних культурних феноменів і процесів та кожний її феномен і процес окремо. Будь-який культурний об'єкт чи процес з семантичної точки зору має символічні властивості і може бути розглянутий як культурний текст, що містить інформацію про власні атрибутивні ознаки, функції, структурно-ієрархічний статус в системі.

Бібліотека традиційно розглядалася як соціальна організація, що забезпечувала суспільне використання документів. Від середини ХХ ст. формується погляд на бібліотеку як на комунікаційну структуру суспільства (Дж. Шира)⁷. Відтак погляд на бібліотеку, з одного боку, зумовлює як документно-комунікаційну сутність її діяльності, пов'язаної з документальними фондами, ресурсами, обслуговуванням, а з іншого – з формуванням уяви про бібліотеку як базову соціально-комунікаційну структуру, що концентрує комунікаційну культуру суспільства і забезпечує комунікаційні процеси з використанням документів, інформації та знань (В. Ільганаєва)⁸.

Оскільки головним завданням бібліотечної справи надалі залишається обслуговування користувачів, задоволення запитів на книги та інші види інформаційних ресурсів, які тісно пов'язані з культурою, формуванням світогляду, бібліотечна справа, безумовно, є соціокультурною системою, а бібліотека – однією із найважливіших соціокультурних інституцій. О. Є. Матвійчук вважає бібліотеку компонентом соціокультурної системи українського суспільства, засобом комунікації і регуляції культури, засобом трансляції культури і соціалізації особистості⁹.

Аналіз категорії «соціально-культурна діяльність» з точки зору змістової взаємодоповнюваності її складових виявляє нові теоретико-пізнавальні та прикладні можливості цього поняття і дозволяє більш чітко визначити межі його компетенції. З одного боку, культурні норми і цінності, які відтворює, зберігає й видозмінює суб'єкт культури, визначають сенс існування соціуму. З іншого – соціальність не просто фіксує носія – суб'єкта культурної діяльності, а й надає феномену культурної та змістової визначеності.

Для бібліотекознавства характерним є багатоаспектне розуміння соціокультурної діяльності в рамках існуючих українських і зарубіжних наукових

⁷ Shera, J. H. (1984). *Librarianship and Information Science*. In F. Machlup & U. Mansfield (Eds.), *The Study of Information: Interdisciplinary Messages* (pp. 379-388).

⁸ Социальные коммуникации: (теория, методология, деятельность) : слов.-справ. / [авт.-сост. В. А. Ильганаева]. Харьков : Гор. тип., 2009. 391 с.

⁹ Матвійчук О. Є. Соціокультурна діяльність бібліотек: термінологічний аспект URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/19668284.pdf> (дата звернення 29.04.2019).

шкіл. У цьому контексті соціокультурна діяльність як одна з освітніх, виховних і розвиваючих систем суспільства є соціально-педагогічною системою, що не відокремлена від інших сфер людської діяльності (навчальної, наукової, виробничої) і виконує важливу роль у саморозвитку особистості, включаючи різні рівні освіти.

Сучасну соціокультурну діяльність можна представити у вигляді формули: культурна діяльність = творча діяльність + комунікаційна діяльність. *Мета соціокультурної діяльності* – організація раціонального й змістовного дозвілля читачів (користувачів), задоволення і розвиток їхніх культурних потреб, створення умов для самореалізації і самоосвіти кожної особистості, розкриття її здібностей, самовдосконалення і творчості у вільний час.

Соціокультурна діяльність бібліотеки складається з різних складників культурного дозвілля користувачів: аксіологічного (цінності), особистісноорієнтованого (різноманітні захоплення користувачів), креативного (творчий потенціал особистості), гедоністичного (розваги).

У контексті соціокультурної діяльності бібліотеки розглядаються в кількох ракурсах:

- як соціокультурний інститут сприяють збереженню й впорядкуванню культурної спадщини суспільства;
- як центр виховання громадянськості, патріотичності й залучення до культури допомагають особистості взаємодіяти з суспільством;
- як орган соціального обслуговування надають різноманітні бібліотечно-інформаційні послуги;
- як заклад культури пов'язують користувачів зі здобутками національної і світової культури та гуманітарними знаннями в цілому;
- як заклад соціальної сфери уможливають змістовний відпочинок та дозвілля.

1.2. ОСВІТЯНСЬКІ БІБЛІОТЕКИ ЯК СКЛАДНИК СИСТЕМИ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Бібліотека є структурним елементом освіти й самоосвіти. Розглядаючи поняття «освіта», слід зазначити, що це стрижнева, системоутворююча структура, яка забезпечує розширене відтворення інтелектуального потенціалу, відкрите, індивідуалізоване, творче знання через безперервну освіту і самонавчання упродовж усього життя людини. Освіту розуміють як процес і результат набуття людиною певної системи знань, умінь і навичок, а також способів мислення, необхідних для її повноцінної участі в соціальному й культурному житті суспільства та виконання певної професійної функції.

У сучасному суспільстві освіта є ключовим дієвим каналом трансляції культурних цінностей і чинників розвитку культури. Проблема повернення їй культурно-творчого статусу, посилення її культурної спрямованості і культурно-гуманістичної функції сьогодні має науково-теоретичну і практичну значущість. Освіта тісно пов'язана з вихованням, яке є передаванням від поколінь до поколінь життєвого досвіду, культури, моральних цінностей, що утворені суспільством.

Освітнянські бібліотеки – це мережа бібліотек різних установ освіти. Згідно з Положенням про мережу освітнянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та Академії педагогічних наук України, затвердженим спільним наказом Міністерства освіти і науки України і Академії педагогічних наук України від 30.05.2003 р. № 334/31¹⁰, до мережі освітнянських бібліотек входять спеціальні педагогічні бібліотеки та навчально-педагогічні бібліотеки закладів освіти, зокрема, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського Національної академії педагогічних наук (НАПН) України Комунальний заклад Львівської обласної ради «Львівська обласна науково-педагогічна бібліотека», Науково-педагогічної бібліотека міста Миколаєва, спеціальні наукові бібліотеки установ НАПН України, бібліотеки обласних ІІІО, бібліотеки ВЗО ІІІ-ІІІІ р. а., бібліотеки закладів професійної (професійно-технічної) педагогічного та інженерно-педагогічного профілів, бібліотеки закладів загальної середньої освіти, бібліотеки закладів позашкільної освіти, бібліотеки методичних кабінетів обласних управлінь освіти і науки, районних і міських відділів освіти.

¹⁰ Положення про мережу освітнянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та Академії педагогічних наук України : затв. наказом М-ва освіти і науки України та Акад. пед. наук України від 30.05.2003 р. № 334/31. *Інформ. зб. М-ва освіти і науки України*. 2003. № 21. С. 27–32.

Метою освітянських бібліотек є задоволення інформаційних потреб користувачів, які пов'язані з науковою, професійною, навчальною діяльністю та підвищенням кваліфікації в галузі освіти.

До *категорії користувачів* педагогічних бібліотек, як зазначала відома вчена П. І. Рогова, належить група фахівців освітянської галузі, зокрема, науково-педагогічні, педагогічні та управлінські кадри, студенти педагогічних та інженерно-педагогічних закладів вищої освіти різного рівня акредитації. Доповнюють означені групи фахівці з інших галузей народного господарства, які потребують забезпечення своїх інформаційних потреб з педагогічно-психологічних питань ¹¹.

Надзвичайно важливим напрямом роботи сучасної бібліотеки є соціокультурна діяльність, успішність здійснення якої є одним із важливих чинників затребуваності бібліотеки. На розвиток соціокультурної діяльності бібліотеки, безумовно, впливають соціально-економічні зміни в країні, здійснення політичних та суспільних реформ, розмежування повноважень між центральною, регіональною і муніципальною владою, що, власне, і спричиняє зміну соціокультурної політики на місцях.

Соціокультурна діяльність освітянської бібліотеки є цілеспрямованою діяльністю установи, яка містить культурно-ціннісні характеристики. До видів соціокультурної діяльності віднесено всі види діяльності бібліотеки – довідково-інформаційну, культурно-просвітницьку, науково-інформаційну, які передбачають формування ціннісних орієнтацій особистості, розвиток читацької культури, дослідження фондів бібліотеки, створення привабливого іміджу книгозбірні тощо. Соціокультурна діяльність бібліотеки – це цілеспрямована та спеціально організована соціальною інституцією система дій і заходів, метою яких є сприяння удосконаленню інтелектуального, естетично-духовного стану суспільства шляхом доведення до конкретних користувачів наукових знань, емпіричних фактів, естетичних і морально-етичних цінностей, акумульованих у бібліотечних документних зібраннях на різних носіях, організації виставок, творчих зустрічей із письменниками, митцями, освітянами.

Освітянська бібліотека як реальний інтегратор змін забезпечує єдність інформаційно-бібліотечних ресурсів і освітнього процесу. У закладі освіти бібліотека здійснює соціокультурну діяльність у кількох напрямках і виконує головні традиційні функції, зокрема інформаційну, освітню, культурну, а також

¹¹ Рогова П. Типологічні ознаки педагогічних бібліотек. *Директор шк., ліцею, гімназії*. 2003. №5/6. С. 120.

соціальні – комунікативну, компенсаторну, меморіальну, соціалізацій, дозвілєву (рекреаційну).

Інформаційна функція передбачає надання бібліотеками широкого спектра сучасних послуг, зручного доступу до інформаційних ресурсів з метою задоволення запитів користувачів у різних видах інформації. В умовах швидкого розвитку альтернативних джерел інформації виникає певне суперництво бібліотек з інтернетом та інформаційними центрами. Проте сучасна реалізація інформаційної функції освітянської бібліотеки полягає передусім у наданні користувачам допомоги у пошуку й доборі інформації, формуванні у них інформаційної грамотності й культури. Рівень інформаційної грамотності й культури визначається такими критеріями як умінням формулювати потребу в інформації, знання доступних і достовірних джерел інформації та вміння користуватися ними.

Освітня функція пов'язана із засвоєнням універсальної культури і систематизованих знань, які змінюють людину та визначають її світогляд. Доступ до інформації та інформаційна культура людини забезпечують можливість безперервної освіти. Безперервна освіта і здатність до перекваліфікації стають одними з найважливіших умов збереження і підвищення соціального статусу людини. Освітню функцію реалізують практично всі заходи освітянської бібліотеки.

Культурна функція реалізується як сукупність різноманітних видів і форм бібліотечної діяльності – від обслуговування різними формами інформації до організації роботи різних аматорських об'єднань, клубів за інтересами тощо, спрямованих на вільний розвиток користувачів, залучення їх до цінностей національної і світової культури. Через соціокультурну діяльність освітянська бібліотека сприяє глибокому розумінню користувачами спеціальних норм, традицій, досягнень культури, впровадженню їх у повсякденне життя і побут.

Комунікативна функція освітянської бібліотеки покликана допомагати в подоланні дефіциту спілкування людей та реалізується в процесі спілкування користувачів між собою, між користувачами і працівниками бібліотеки. З огляду на це, освітянська бібліотека має вибудувати нові типи відносин між бібліотекарем і користувачем, відпрацювати нові навички взаємодії користувача з джерелом інформації, зокрема книгою і культурою в цілому, тим самим сприяючи формуванню полікультурної особистості, яка сприймає світ у всьому різноманітті та є активним учасником громадської діяльності.

У рамках цих домінуючих комплексних функцій бібліотека як соціальна інституція реалізує низку інших, не менш важливих конкретних функцій. Серед

них важливе місце займає *меморіальна* (функція пам'яті), що покладає на книгозбірні завдання зберігати зафіксовані на різних носіях знання, накопичені людськими цивілізаціями, бути джерелом інтелектуальних ресурсів суспільства, забезпечуючи їх належну організацію і доступ користувачів до знань.

Функція *соціалізації* індивіда спрямована на забезпечення бібліотечними засобами процесу засвоєння людиною певної системи знань, суспільних норм, культурних цінностей, що дає їй можливість почуватися рівноправним членом суспільства.

Дозвіллева або рекреаційна функція бібліотеки полягає в організації змістовного дозвілля користувачів з урахуванням їхніх психофізіологічних особливостей. Вона сприяє утворенню соціалізуючого середовища, формуванню загальнолюдських і духовно-культурних цінностей, залученню різних категорій користувачів до культурного соціуму, реалізації їхнього інтелектуального і морального потенціалу і тим самим сприяє гармонійному розвитку творчо активної особистості.

Компенсаторна функція означає, що в умовах соціального і матеріального розшарування суспільства бібліотеки надають послуги, що частково компенсують населенню нестачу моральних і матеріальних благ. Це зустрічі з письменниками, художниками, музикантами, можливість відвідати виставкові зали та галереї при бібліотеках, послухати музику тощо. Бібліотека не тільки дає змогу людям вступати в неформальні контакти, забезпечує можливість комфортного спілкування з іншими людьми, а й стає «куточком для душі». Отже, бібліотека виконує соціально-компенсаторну функцію місця, де людина відчуває себе захищеною, допомагаючи їй долати інформаційний, технологічний та інший дискомфорт.

Завдання, напрями, тематика, форми соціокультурної діяльності бібліотек визначаються профілем роботи бібліотеки, інтересами і потребами користувачів бібліотеки освітнього закладу.

До *основних завдань соціокультурної діяльності освітянської бібліотеки* відносимо такі:

- сприяння у забезпеченні рівного доступу користувачів до інформації та інформаційних ресурсів;
- реалізація освітніх, культурних, інформаційних програм і проектів;
- сприяння розвитку толерантності та формуванню культури міжнаціонального спілкування, встановленню міжкультурних зв'язків;
- створення умов для розвитку і реалізації творчих здібностей;

- сприяння соціальній адаптації індивіда.

Виокремимо *чинники*, що впливають на успішність, ефективність і якість соціокультурної діяльності бібліотеки:

- вивчення потреб користувача та орієнтація діяльності на задоволення цих потреб;
- соціальне партнерство, тобто бібліотеки як рівноправні партнери пропонують свої інформаційні ресурси та інтелектуальний потенціал установам культури, освіти, соціальним центрам, владним структурам тощо;
- зв'язки з громадськістю, рекламна діяльність;
- упровадження інноваційних форм і методів роботи.

Соціокультурна діяльність бібліотек закладів освіти відрізняється розмаїттям форм і тематики: виставкові галереї, зали, музеї при бібліотеці, театральні та літературні студії, відеолекторії, акції, свята, ток-шоу та ін. Домінують динамічні, інтерактивні, діалогові форми роботи, об'єднані в рамках програм і проектів, спрямованих на підтримку освіти, культури, здорового способу життя, з використанням нових інформаційних і медіатехнологій. Бібліотеки активно виходять у віртуальний простір, створюють свої групи у Facebook та інших соціальних мережах.

Активно займаючись соціокультурною діяльністю та розв'язуючи поставлені завдання, бібліотеки мають проводити різноманітні заходи, які потребують значних творчих зусиль, трудових ресурсів і фінансових витрат. Успішна стратегія соціокультурної діяльності бібліотеки сприяє її престижу, привабливості як соціокультурної установи, підвищенню статусу бібліотекаря як фахівця, залученню користувачів до бібліотеки, розвитку соціального партнерства, поліпшенню фінансової ситуації за рахунок грантів, програм, партнерських ресурсів.

Соціокультурна діяльність освітянської бібліотеки передбачає проведення різних культурно-мистецьких, просвітницьких, масових заходів, здійснення багатопланової виставкової діяльності, що, з одного боку, є традиційним напрямом її роботи, а з іншого – набуває нових векторів розвитку.

Отже, освітянська бібліотека як соціальна інституція не тільки сприяє підвищенню рівня безпечної життєдіяльності людей, перетворенню світу, передаванню інформації в часі й просторі, популяризації норм, правил, цінностей, організації змістовного і культурного дозвілля, а й здійснює національно-патріотичне, громадянське, правове, моральне, естетичне виховання користувачів.

РОЗДІЛ 2. НАПРЯМИ І ФОРМИ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ОСВІТЯНСЬКИХ БІБЛІОТЕКАХ

2.1. АКТУАЛЬНІ НАПРЯМИ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Актуальними напрямками соціокультурної діяльності освітянських бібліотек є національно-патріотичне виховання; громадянсько-правове виховання та правове інформування; формування екологічної культури та екологічне інформування; формування здорового способу життя; краєзнавча просвіта; формування культури читання (популяризація й просування читання); формування естетичних поглядів молоді через літературу і мистецтво.

З-поміж виховних напрямів нині найбільш актуальними є *національно-патріотичне*, громадянське виховання як стрижневі основоположні, що відповідають нагальним вимогам часу. На сучасному етапі розвитку України, коли існує пряма загроза втрати державної незалежності, гостро постає проблема виховання патріотично налаштованих, національно свідомих молодих людей. Національне виховання ґрунтується на *загальнопедагогічних принципах виховання*, такі як дитиноцентризм, природовідповідність, культуровідповідність, гуманізм, врахування вікових та індивідуальних особливостей, і *специфічних принципах*, серед яких принципи національної спрямованості, самоактивності й саморегуляції, полікультурності, соціальної відповідності, сторичної і соціальної пам'яті, міжпоколінної наступності. Його головна мета – формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації.

Важливим напрямом соціокультурної діяльності освітянських бібліотек є реалізація комплексу заходів з висвітлення важливих історичних подій для українського народу і його державності та формування патріотичних цінностей у студентської молоді. Стратегію національно-патріотичного виховання (далі – Стратегія) розроблено відповідно до положень Конституції України, законів України «Про освіту», «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті», «Про засудження комуністичного та

націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки», «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939 – 1945 років», Постанови Верховної Ради України від 12 травня 2015 року № 373-VIII «Про вшанування героїв АТО та вдосконалення національно-патріотичного виховання дітей та молоді» та інших нормативно-правових актів, а також на основі аналізу стану і проблем національно-патріотичного виховання в Україні за часів її незалежності.¹²

У Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді зазначено, що «в основу системи національно-патріотичного виховання покладено ідею розвитку української державності як консолідуючого чинника розвитку українського суспільства та української політичної нації. Важливу роль у просвітницькій діяльності посідає відновлення історичної пам'яті про тривалі державницькі традиції України. Серед них Київська Русь, Велике князівство Литовське, Військо Запорозьке, Гетьманщина, Українська Народна Республіка, Гетьманат Павла Скоропадського, Західноукраїнська Народна Республіка, Карпатська Україна та інші українські визвольні проекти. На особливу увагу заслуговує формування української політичної культури в часи Речі Посполитої та Австро-Угорщини, нове осмислення ролі Кримського Ханату як держави кримськотатарського народу, включно з тривалим воєнним протистоянням і плідною військовою та культурною співпрацею. Особливого значення набуває ознайомлення з історією героїчної боротьби українського народу за державну незалежність протягом усього історичного шляху, зокрема у ХХ–ХХІ ст. – ОУН, УПА, дисидентський рух, студентська Революція на граніті, Помаранчева революція, Революція Гідності та ін.¹³

Метою національно-патріотичного виховання є:

- утвердження в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України;
- виховання поваги до Конституції України, державної символіки;
- формування національної свідомості, любові до рідної землі;
- формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій.

¹² Про Стратегію національно-патріотичного виховання : Указ Президента України від 18 травня 2019 р. № 286. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#n11> (дата звернення 30.05.2019).

¹³ Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0582729-15> (дата звернення 29.04.2019).

План дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2017–2020 роки передбачає:

- проведення освітньо-виховних, інформаційно-просвітницьких, культурологічних, міжнародних, науково-методичних заходів з національно-патріотичного виховання;
- оновлення фондів бібліотек національно-патріотичною літературою про мовно-культурну самобутність українського народу і героїзм у боротьбі за незалежність та територіальну цілісність держави;
- організацію заходів з підвищення рівня професійної компетентності у сфері національно-патріотичного виховання дітей та молоді;
- забезпечення проведення тижнів правової освіти та національно-патріотичного виховання, спрямованих на розвиток у дітей та молоді почуття власної гідності, усвідомлення своїх прав і обов'язків у суспільстві;
- залучення до процесів національно-патріотичного виховання діячів сучасної культури, мистецтва, науки, спорту, волонтерів, які виявляють активну громадянську і патріотичну позицію;
- проведення освітньо-просвітницьких заходів з питань формування здорового способу життя, профілактики правопорушень;
- проведення освітніх, інформаційних, міжнародних заходів та відповідних кампаній, спрямованих на закріплення у дітей та молоді прагнення до побудови правової та демократичної держави, в якій гарантуються та забезпечуються права і свободи людини¹⁴.

Здійснення ефективної політики у сфері національно-патріотичного виховання актуалізує питання формування активної громадянської позиції, утвердження національної ідентичності громадян на основі духовних цінностей українського народу, національної самобутності; сприяння створенню, розвитку, підвищенню якості, а також популяризації україномовного культурно-інформаційного продукту та забезпеченню доступу до нього; здійснення постійної комунікації з громадянським суспільством з питань національно-патріотичного виховання.

Вище зазначене є підставою стверджувати, що значна роль у процесі формування патріотизму у молоді належить саме бібліотекам закладів освіти. Адже сучасна бібліотека – не просто книгозбірня, а центр освіти, духовності й культури. З огляду на це перед бібліотеками постає багато завдань. Як виховати у молодого

¹⁴ Про затвердження плану дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2017–2020 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/743-2017-%D1%80>.

покоління почуття любові до Батьківщини, відчуття гордості за її історичне минуле? Як зберегти і передати нащадкам усі ті кращі надбання української культури, що були виплекані протягом століть українським народом? Які зусилля докласти для формування у молоді розуміння громадянського обов'язку і відповідальності перед суспільством?

Сучасні інформаційні ресурси дають змогу проводити роботу з національно-патріотичного виховання у різних напрямках: громадянському, історико-патріотичному, краєзнавчому. Завдання бібліотекаря – за допомогою ресурсів фонду публіцистичної та художньої літератури, інших видів інформаційних ресурсів висвітлювати правдиву історію українського народу, прищеплювати шанобливе ставлення до української мови. Для розв'язання цих завдань бібліотекарі мають проводити заходи, спрямовані на виховання в молоді національно-патріотичних почуттів.

Проблема виховання високопрофесійної особистості із достатнім рівнем загальнолюдської, правової, національної, політичної культури є одним із пріоритетних напрямів діяльності сучасного закладу вищої освіти. Значна роль у процесі формування ідеології патріотизму у студентства належить бібліотеці освітнього закладу. Саме бібліотека є не тільки засобом забезпечення доступу студентів до знань та інформації, а й просвітницьким осередком, який сприяє вихованню молоді.

Питання національно-патріотичного виховання завжди перебуває в центрі уваги фахівців Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, які набули багатий арсенал різних форм і методів соціокультурної роботи. У 2017 році фахівці бібліотеки підготували методичні рекомендації «Патріотичне виховання у шкільних бібліотеках: методи та підходи» з метою розвитку діяльності бібліотек закладів середньої освіти з національно-патріотичного виховання. У них висвітлено основні напрями, методи та форми роботи шкільної бібліотеки, розглянуто питання комплектування фонду літературою національно-патріотичного спрямування, підготовки рекомендаційних бібліографічних посібників, інформаційно-бібліографічного обслуговування учасників освітнього процесу. Насамперед це книжкові виставки до державних свят, подій, присвячених українській державності, а також заходи, метою яких є висвітлення питань народознавства й духовності. Слід зазначити, що працівники освітянських бібліотек мають творчо підходити до підготовки цих заходів, намагатися додати до кожної виставки елементи національної символіки,

використовувати витвори народних умільців, цитати, крилаті вислови, які б підкреслили спрямованість заходу, додали йому колориту.

В освітянських бібліотеках важливо приділяти увагу питанням відродження та розвитку духовності, культури, традицій нашого народу. Сьогодні широко відроджуються звичаї, свята, яких український народ був позбавлений у радянські часи, дедалі доступнішою стає інформація з національної тематики. Молодь жваво цікавиться обрядами та народними звичаями.

Ефективною формою національно-патріотичного виховання молоді є зустрічі з людьми, які були учасниками воєнних подій або досліджували певні історичні події. Важливим напрямом бібліотечної роботи є популяризація літератури через бібліографічні огляди-презентації. Наприклад, огляди літератури з народознавства для студентів-першокурсників.

Інший, не менш важливий напрям соціокультурної діяльності освітянської бібліотеки – *громадянсько-правове виховання*, яке передбачає формування у студентів та учнів правової свідомості та навичок правомірної поведінки. Це може бути діяльність центрів правової (соціальної) інформації, де можна знайти будь-яку правову інформацію, що цікавить користувачів, зробити копії бланків, отримати консультацію фахівців особисто або через інтернет. Центри функціонують за тісної співпраці з управліннями юстиції, до їхньої діяльності можна залучати волонтерів із студентів юридичних факультетів університетів. Це також можуть бути профілактичні тренінги, під час яких обговорюються актуальні теми сьогодення. Такі заходи надзвичайно важливі, адже зі злочинністю потрібно не тільки боротися, а й запобігати їй шляхом профілактичної роботи з молоддю.

Мета правового виховання:

- формування правової культури: повага до прав і свобод людини, авторитету батьків, наставників, педагогів;
- оволодіння основними юридичними знаннями;
- дотримання законів України.

Виховує не тільки сам захід, а й процес підготовки до нього: заглиблення користувача бібліотеки в тему заходу, усвідомлення її значимості. Важливою є активна участь слухачів у заходах за умов демократичної теплої атмосфери, без примусу й тиску. Це сприяє соціалізації людини й особистості громадянина в інтелектуально та емоційно насиченому житті. Організуючи широкі масові заходи правової тематики, освітянська бібліотека не тільки інформує, а й виховує сучасну особистість, пропагує свою діяльність, залучає нових користувачів.

Наступним важливим напрямом соціокультурної діяльності освітянських бібліотек є *формування екологічної культури та екологічне інформування*. Екологічна культура охоплює знання про взаємозв'язки в природі та усвідомлення людини як її частини, розуміння необхідності берегти довкілля, уміння й навички позитивного впливу на природу, негативне ставлення до дій, що завдають шкоди природному середовищу.

На базі бібліотеки закладу освіти можна створити екологічний мініцентр з відповідним інтер'єром, довгостроковим та циклічним плануванням роботи, цільовим комплектуванням фонду. Завданнями, що розв'язуються посередництвом виховання екологічної культури на базі освітянських бібліотек, є:

- вироблення вміння виокремлювати та формулювати моральну проблематику, пов'язану із ставленням людини до природи, її живих і неживих об'єктів;
- формування біоцентричного та екоцентричного ставлення до природи, уяви про права природи та її об'єкти;
- надання допомоги в пошуку способів розв'язання екологічного конфлікту, що виник внаслідок впливу людини на природу;
- навчання учнів, студентів, учителів, викладачів користуватися бібліотекою, її фондами, довідково-бібліографічним апаратом, автоматизованими інформаційно-бібліотечними системами та ресурсами інтернету для забезпечення інформаційних потреб екологічної проблематики.

Наприклад, Хмельницький національний університет готує спеціалістів освітньо-кваліфікаційних рівнів «бакалавр», «спеціаліст», «магістр» зі спеціальності «Екологія та охорона навколишнього середовища». Крім того, в університеті діє цільова аспірантура зі спеціальності «Екологія». Тому серед головних пріоритетів діяльності наукової бібліотеки університету є виховання екологічної свідомості та культури молодих громадян України. Наукова бібліотека закладу працює над проектом «Майбутнє планети – в наших руках», який передбачає наступні завдання:

- надання постійної інформаційної підтримки освітньому процесу та науково-дослідницькій діяльності студентів, аспірантів, науковців;
- активізація роботи бібліотеки у поширенні знань з охорони навколишнього середовища;
- формування нових форм співпраці з державними та громадськими екологічними організаціями;

- надання користувачам відкритого доступу до інформації на високому професійному рівні з використанням нових інформаційних технологій;
- залучення студентської молоді до участі в організаціях і заходах на захист і збереження рідної природи;
- запровадження інноваційних форм індивідуальної та масової роботи з екологічної просвіти.

Серед різних форм роботи з формування екологічної культури молоді у бібліотеці університету важливу роль відіграють комплексні заходи з пропаганди екологічних знань, наприклад, «Екологічний світогляд нового тисячоліття», «Бо називається Поділлям земля, де маю щастя жить» тощо, в яких беруть участь не лише студенти, викладачі, а й працівники місцевих органів управління і громадських організацій. Тут обговорюються проблеми екологічного стану міста, екологічної ситуації, яка склалася на території України та в світі. Представники місцевої влади розповідають про конкретні справи щодо поліпшення довкілля у місті, ознайомлюють з матеріалами міського екологічного бюлетеня «Еко-Хмельницький».

Бібліотека є активним учасником щорічних акцій університету «Молодь проти куріння» та заходів до міжнародного Дня боротьби зі СНІДом. У рамках цих акцій презентуються тематичні виставки літератури «Ми живемо у світі, де є СНІД», «Правда про куріння», проводяться бесіди «Що таке ВІЛ і СНІД», «У полоні тютюнового диму»; серед студентів розповсюджуються буклети «Знайте правду про ВІЛ-інфекцію і СНІД», проводяться засідання круглого столу «Наркоманія – знак біди» з представниками християнського реабілітаційного центру «Нове життя». Під час проведення масових заходів використовуються мультимедійні технології, виступи супроводжуються демонстрацією слайдів, відеофільмів, що сприяє кращому засвоєнню молоддю наданої інформації.

У практиці роботи бібліотеки університету – проведення циклу радіопередач до відзначення Всесвітніх днів екологічної тематики: Міжнародного дня птахів, Всесвітнього дня здоров'я, Дня довкілля, Дня заповідників і національних парків, Чорнобильської катастрофи, Всесвітнього дня охорони навколишнього середовища.

Популяризації екологічних знань серед молоді сприяють книжково-ілюстративні виставки з проблем охорони навколишнього середовища, які щороку експонуються в університеті, на наукових конференціях і семінарах, у читальних залах бібліотеки. Серед них: «ЕКО-Хмельницький» (виставка-факти), «Екологічні проблеми інформаційного суспільства», «Сталий розвиток України: суть проблеми

та перспективи», «Живої природи душа промовляє» тощо. На сайті бібліотеки представлено віртуальні виставки з актуальних питань охорони довкілля.

Суттєве значення в екологічному вихованні майбутніх фахівців мають традиційні «Дні еколога», під час яких студенти ознайомлюються з інформаційними можливостями бібліотеки, літературою та періодичними виданнями з профілю навчання; проводяться практичні заняття з використання електронних ресурсів з питань екології. Цікавими й корисними формами екологічного виховання стали екологічні уроки «Людина і природа: правила гри», Національний природний парк «Подільські Товтри», «Екологічні проблеми Подільського регіону» тощо¹⁵.

2.2. ФОРМИ І МЕТОДИ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОСВІТЯНСЬКИХ БІБЛІОТЕК

Загальні форми і методи соціокультурної діяльності

З початку ХХ ст. у бібліотеках як соціальних установах проводиться масова або культурно-масова робота, найпоширенішими формами якої стають голосні читання, групові бесіди, лекції, вечори книги та атеїстичні вечори, політичні турніри, що спрямовані на ідеологічну підтримку формування соціалістичного суспільства¹⁶.

На початку ХХІ ст., водночас зі значними змінами в суспільстві і суттєвою трансформацією бібліотек у центри змістовного дозвілля, форми та напрями такої масової роботи зазнають істотних змін. Сучасні форми культурно-масової роботи, яка трансформується у соціокультурну, передбачають розвиток комунікативного середовища, в якому користувачі мають можливість задовольнити свої освітні, інформаційні, культурні та духовні потреби.

У сучасній бібліотечній справі під *формами соціокультурної діяльності* розуміють сформовану на практиці сукупність засобів і методів організації процесу соціокультурної діяльності, що передбачає залучення людей до процесу створення, освоєння, збереження й поширення цінностей культури.

¹⁵ Панасюк Т. Г. Екологічна освіта та екологічне виховання в науковій бібліотеці Хмельницького національного університету. URL: http://lib.khnu.km.ua/about_library/naukova_robota/2011/pan_eko.htm.

¹⁶ Соціокультурна діяльність бібліотек // Українська бібліотечна енциклопедія. Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого : [офіц. портал]. Київ, 2017. URL: <https://bit.ly/2J7SG49> (дата звернення: 20.04.2019).

Формою бібліотечної соціокультурної діяльності вважають заплановану інформаційно-просвітницьку, соціально-педагогічну та культурно-виховну акцію, розраховану на будь-яку аудиторію, що ставить мету донесення певної інформації до задалегідь передбаченого об'єкта¹⁷.

Форми соціокультурної діяльності освітянських бібліотек можуть бути:

- залежно від охоплення аудиторії: масові, групові, індивідуальні;
- залежно від змісту і видів діяльності: просвітницькі, наукові, інформаційні, комунікативні, представницькі, консультаційні, рекреаційні.

Метод – це спосіб досягнення цілей, сукупність прийомів та операцій для освоєння дійсності, людська діяльність, організована в певний спосіб. У бібліотечній справі застосовують такі методи:

- критико-аналітичні, що реалізуються у таких формах бібліотечної діяльності, як читацькі конференції, вечори запитань та відповідей, диспути, читання в голос, обговорення;
- ознайомлювально-ілюстративні – це літературні читання, вечори зустрічей, усні журнали, літературно-тематичні та музичні вечори;
- дидактичні – лекції, олімпіади, конкурси, вікторини;
- рекомендаційно-інформаційні – бібліографічні огляди, групові бесіди, дні інформації, дні фахівців, години цікавих повідомлень¹⁸.

Отже, існує багато різних традиційних та інноваційних форм і методів бібліотечної соціокультурної діяльності. На вибір конкретної форми заходу впливають цілі та завдання, соціокультурна програма або проект, тематична спрямованість заходу, цільова аудиторія, її культурні та вікові особливості, бюджет заходу.

Інноваційним підходам до організації і здійснення соціокультурної діяльності у бібліотеці сприятимуть такі сучасні концепції бібліотеки, як громадський центр та коворкінг.

Бібліотека як громадський центр може надавати приміщення та виступати співорганізатором громадських ініціатив – зустрічей, семінарів, круглих столів,

¹⁷ Макарова Е. А. Методические материалы по дисциплине «Теория и история социально-культурной деятельности. Белорусский государственный университет культуры и искусств» // Studfile: [офіц. портал]. Мінск, 2016. URL: <https://studfiles.net/preview/5439431/page:16> (дата звернення: 20.04.2019).

¹⁸ Матвійчук О. Є. Форми та методи соціокультурної діяльності бібліотек / О. Є. Матвійчук // Сучасна бібліотека в інноваційному освітньому просторі : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Луганськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка». 2011. С. 225.

дискусійних клубів, тренінгів, правових лекторіїв, які організовує і проводить місцева громада.

Бібліотека як коворкінг передбачає створення в приміщенні книгозбірні комфортного простору з офісною структурою робочих місць та доступом до мережі інтернет. Наприклад, до складу коворкінг-центру UTime Hub Наукової бібліотеки Української академії банківської справи Національного банку України входять: івент-простір, робочий простір «Вільне місце», робочий простір «Твоє місце», літературний простір, медіапростір, Skype room (переговорна кімната), Game room (ігрова кімната), Movie room (кінозал), конференц-центр, Smart cafe (Розумне кафе)¹⁹.

Організація книжкових виставок

Традиційною та найпоширенішою формою соціокультурної роботи бібліотек є *книжкова виставка*. Вона спрямована на рекламу окремих видань і розкриття їх змісту, інформування читачів щодо змістової структури бібліотечного фонду, популяризацію читання. Крім того, виставкова діяльність бібліотек розглядається як освітній проект, у якому учасникам надають необхідну інформацію, розвивають навички комунікації та соціального партнерства, навчають проектного менеджменту й залучають до читання.

Книжкова виставка – це публічна демонстрація дібраних і систематизованих творів друку та інших носіїв інформації, рекомендованих для ознайомлення читачам. Завданнями книжкової виставки є просування літератури та розкриття перед користувачами змісту бібліотечних фондів, популяризація читання, підвищення рівня читацької та загальної культури, підтримка безперервної освіти.

Успіх книжкових виставок значною мірою залежить від вибору підходів до організації експозиції та способів подання інформації. Виставки за змістом мають бути інформативними, вирізнятися новизною та актуальністю, відповідати інформаційним потребам користувачів.

Процес підготовки виставки починається з вибору теми, яка має бути актуальною, цікавою для користувачів, та з визначенням цільового й читацького призначення заходу. На першому етапі організації книжкової виставки важливо відповісти на питання: чи буде це самостійна виставка для широкої читацької

¹⁹ Присяжна Л. В. *Bibliocoworking* у структурі сучасних інформаційних комунікацій // Бібліотека. Наука. Комунікація: формування національного інформаційного простору : матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 4–6 жовт. 2016 р.). Київ, 2016. С. 227.

аудиторії або для окремої категорії користувачів – науковців або студентів, чи вона доповнюватиме інший культурний або науково-освітній захід.

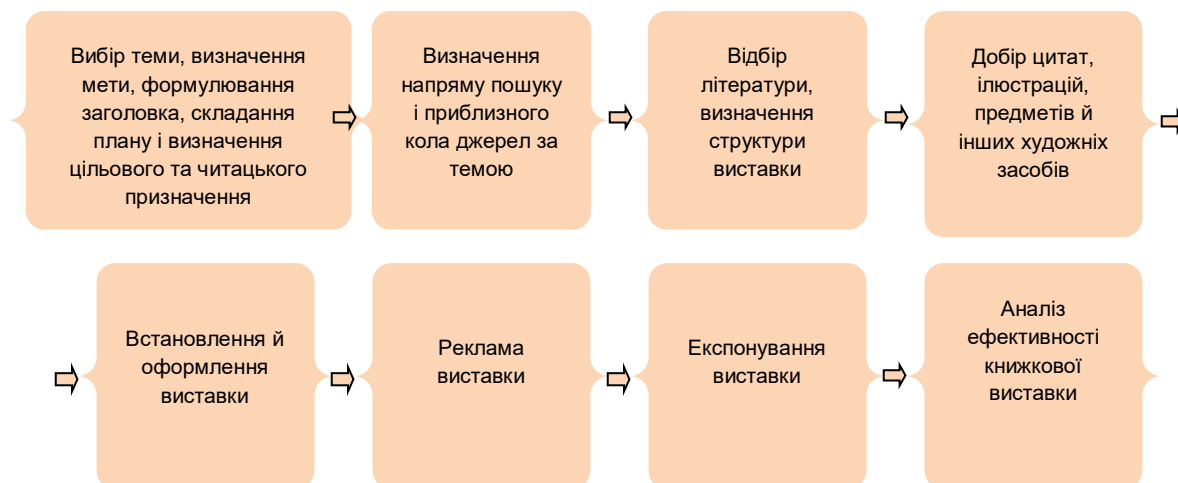
Після визначення теми та читацької аудиторії книжкової виставки бібліотекар досліджує обрану проблему, добирає літературу для виставки. Наприкінці необхідно визначити структуру виставки, згрупувати літературу за рубриками та сформулювати їхні назви.

Підготовка та оформлення виставок – це творчий процес, у якому необхідно враховувати психологію сприйняття відвідувачів. Заголовок має відображати основну ідею виставки, бути виразним за змістом і яскраво оформленим. Кольорові ілюстрації, репродукції, макети, роздруковані цитати, художні вироби, емблеми та символи, що підпорядковані основній ідеї книжкової експозиції, допоможуть привернути увагу і викликати цікавість читачів. Для того, щоб привернути увагу до найважливіших документів, обирають місце для центрального елемента в експозиції та застосовують репродукції, більші за стандартний формат книжки.

Виставку та всі виставкові матеріали слід розташовувати у просторі таким чином, щоб було зручно їх оглядати та легко користуватися ними.

Рекламу виставки розміщують на дошках оголошень на сайті бібліотеки, закладу освіти, партнерських інтернет-ресурсах. Можна також розмістити об'яви у місцях, які відвідує потенційна аудиторія книжкової виставки та розповсюдити запрошення на виставку на різних культурних та наукових заходах.

Алгоритм організації виставки

Книжкові виставки досить різноманітні, тому їх можна класифікувати за:

- *змістом*: універсальні, галузеві, персональні;

- *цільовим призначенням*: для підвищення загальноосвітнього і культурного рівня, популяризації читання, на допомогу професійній та освітній діяльності тощо;

- *формою презентації матеріалів*: традиційні та електронні, що є синтезом книжкового та сучасного електронного способів подання інформації. Електронні (цифрові) книжкові експозиції можуть бути віртуальними, коли виставка експонується у мережі інтернет або локальній комп'ютерній мережі установи, та у вигляді мультимедійної презентації для заходу;

- *термінами проведення*: постійні, короткострокові, періодичні;

- *часом публікації і надходження в бібліотеку*: нових надходжень, видання різних років, «забуті» видання (експонуються книжки, до яких користувачі звертаються нечасто);

- *особливостями конструкції*: вітринні, стелажні, поличкові, розкладені на столі.

- *змістом завдань*: універсальні, видань різних років, «забуті» книжки, а також постійні, тимчасові, внутрішньобібліотечні та позабібліотечні виставки.

Розглянемо докладніше деякі з них.

Тематичні виставки є найпоширенішим видом книжкової виставки. Їх метою є ознайомлення читача з літературою, що розкриває різні аспекти актуальної проблеми, надання рекомендацій щодо вибору видань для поглибленого вивчення питання, розкриття перед користувачами фондів бібліотеки. Структура виставки, назви її розділів, цитати, характер систематизації документів допомагають користувачам зорієнтуватися у пошуку літератури з певної теми.

Тематичні виставки можуть бути присвячені:

- темам, що відповідають етапам освітнього процесу, напрямам науково-освітньої і науково-дослідної роботи, над якими працює установа, темам наукових проектів та конференцій, круглим столам, семінарам та іншим заходам, що проводяться в закладі освіти;

- актуальним питанням сучасності, що охоплюють усі сфери суспільного життя – політику, економіку, науку, техніку, культуру, мистецтво тощо;

- навчальному процесу та самоосвіті;

- річницям знаменних дат, державним і професійним святам;

- ювілеям видатних людей – письменників, науковців, громадських діячів;

- популяризації нових та соціально значущих видань;

- одному твору або книзі.

На *виставках нових надходжень*, як правило, експонуються видання, об'єднані за формальними ознаками: час виходу у світ, надходження до бібліотеки та за галузями знань. Виставки можуть бути присвячені новинкам методичної літератури, публікаціям про сучасні тенденції та інновації в освіті, а також презентувати сучасну методичну літературу з актуальних для установи питань.

Успіх виставок значним чином залежить від творчого підходу до подання матеріалу, тому в сучасній практиці, окрім традиційних, з'явилося багато нових форм тематичних виставок, а саме: виставка-бенефіс одного автора, виставка-бенефіс читача, виставка-вернісаж, виставка-інсталяція, виставка-експозиція, виставка-вікторина, виставка-кросворд, виставка-рекомендація, виставка-словник, виставка-дискусія, виставка-диспут, виставка-конкурс, виставка-символ, виставка однієї книжки. Зупинимося докладніше на деяких з них.

Виставка-галерея, виставка-вернісаж передбачає розміщення поруч з книжками репродукцій картин, ілюстрацій, фотографій творів або видатних постатей за визначеною тематикою. Наприклад, «Наша Земля», «Казкові світи Марії Приймаченко», «До 155-річчя від дня народження Бориса Дмитровича Грінченка».

Книжкова виставка-експозиція – це синтез бібліотечної та музейної виставки. Поняття «експозиція» в музейній справі означає виставку творів мистецтва, історичних та інших матеріалів, дібраних на будь-яку тему і виставлених за певною системою. Книжкова виставка-експозиція містить різноманітні предмети, моделі, саморобки, ілюстрації, фото, нагороди, природні матеріали, іграшки, карти, що сприяє глибшому проникненню в тему, якій присвячена виставка, більш усвідомленому сприйняттю представлених на ній книжок та інших документів і об'єктів. Предметів і аксесуарів на такій виставці-експозиції значно більше, ніж на звичайній. Прикладом такої історичної книжкової виставки-експозиції може бути виставка «Бібліотека: погляд крізь роки».

Методика проведення *виставки-вікторини* передбачає добірку питань, відповіді на які користувачі можуть знайти у книжках, представлених на виставці. Питання роздруковують і розміщують поруч із книжками або озвучують після завершення роботи виставки.

Виставка-кросворд. У центрі виставки розміщують спеціально складений для неї кросворд, а навколо – словники, енциклопедії, довідники. Виставка має довірливо-просвітницький характер і зазвичай її організують для дитячої аудиторії.

На *виставці-рекомендації* представляють книжки та інші документи з порадами фахівців з певної проблематики, актуальної для користувачів. Наприклад, «Нова українська школа та професійний розвиток педагогічних працівників», «Академічна доброчесність», «Секрети ораторської майстерності», «Екзамени: як уникнути стресу».

Виставка-словник пояснює значення будь-яких термінів або понять, надає додаткову інформацію про них. Для цього можуть бути обрані найрізноманітніші поняття – економічні (інфляція, дефолт), політичні (інавгурація, імпічмент), мистецтвознавчі (образ, модернізм), літературознавчі (плагіат, псевдонім) та ін. Назвами розділів виставки стають поняття та їх визначення, взяті зі словника й оформлені на окремих аркушах паперу так само, як і цитати. Поруч розміщують книжки, статті з газет і журналів, що містять детальну інформацію про ці поняття.

Виставка-дискусія представляє літературу з певної проблеми з розглядом різних точок зору, що має спонукати читачів до дискусії. За допомогою такої виставки доцільно висвітлювати теми: «Людина і природа – гармонія або протистояння», «Що ми залишимо нащадкам?», «Якою має бути сучасна молодь», «Наркоманія – хвороба чи соціальне зло», «Ким був Симон Петлюра», «Нова українська школа: ідеї, дискусії, шляхи реалізації».

Виставка однієї книжки орієнтована на ознайомлення читачів з певним виданням. Матеріали про автора, його автобіографія та фотографії, історія створення видання, аналіз твору або наукового доробку, висловлювання критиків тощо дають змогу читачам глибше зрозуміти зміст книжки та творчість автора.

Книжкова виставка має супроводжуватись оглядом представлених на ній видань. Такий огляд може провести бібліотекар або огляд може бути створений і оприлюднений для користувачів як аудіозапис.

Огляд книжкової виставки – це розповідь про тему виставки та книжки, що експонуються. Емоційна коротка доповідь та безпосереднє спілкування з користувачами підвищують інтерес до книжок і читання, збагачують відвідувачів бібліотеки новими знаннями, допомагають розкрити логічні зв'язки між розділами виставки та окремими книжками, що в результаті має ефективніший інформаційний та емоційний вплив на читача.

Огляди книжкових виставок можуть бути *інформаційними* та *рекомендаційними*. Якщо інформаційний огляд передбачає інформування читачів про літературу, що їх цікавить, та охоплює видання різних видів і типів, то рекомендаційний огляд виконує педагогічне завдання – зацікавити читача певною

літературою. Метою рекомендаційного огляду є ознайомлення з виданнями, присвяченими одній темі або автору.

Отже, книжкову виставку як одну з важливих соціокультурних форм діяльності освітянських бібліотек готують і розміщують таким чином, щоб привернути увагу читача, зацікавити його, задовольнити запит та інформаційні потреби, а також стати своєрідною «візитівкою» закладу, що забезпечить позитивний імідж книгозбірні.

Окрім книжкових виставок, у сучасній бібліотечній справі існує багатий арсенал інших традиційних і новаторських форм соціокультурної діяльності. Розглянемо окремі з них.

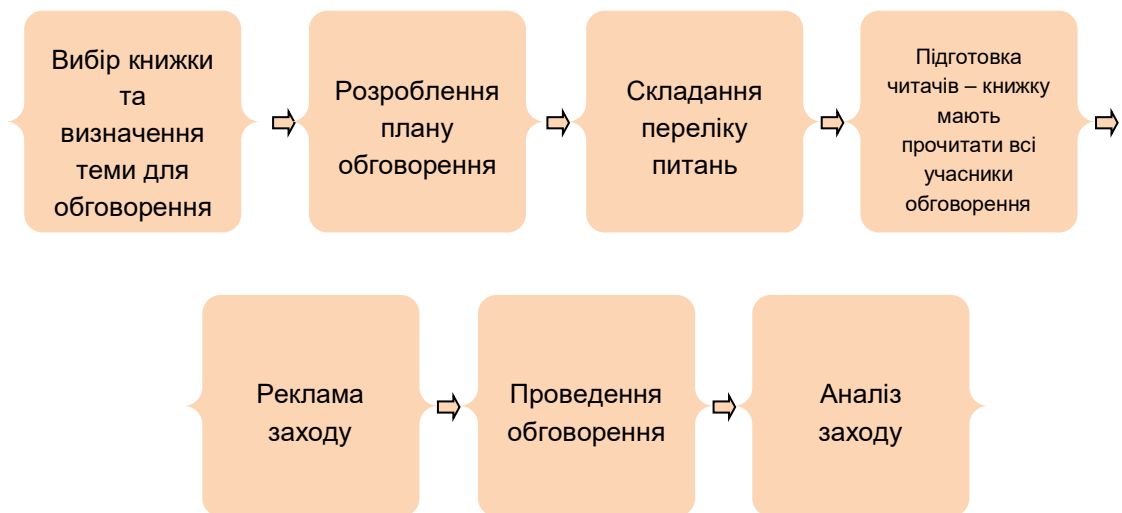
Виставки художніх робіт. Простір освітянських бібліотек можна використовувати для організації не лише книжкових, а й художніх виставок. Організацію виставки розпочинають з пошуку творчих людей, роботи яких, з одного боку, є цікавими та виконаними на високому професійному рівні, з іншого – відповідатимуть цілям бібліотеки. Залежно від розміру приміщення та робіт для експозиції добирають 20–40 творів, з яких необхідно визначити один новий та кращий, що презентуватиме виставку. Назва художньої експозиції має розкрити тему виставки та об'єднати всі роботи однією ідеєю. Динамічну атмосферу експозиції надає широка добірка робіт, в якій будуть представлені не лише художні полотна та малюнки, а й фотографії, скульптура, відеоматеріали тощо. Якщо запросити на відкриття виставки музикантів, поетів і письменників, то представлені види мистецтв допоможуть зробити культурний захід яскравим і незабутнім.

Обговорення книжок – вільна дискусія читачів щодо художніх, публіцистичних творів і галузевої літератури, що модерується бібліотекарем і під час якої учасники вільно обмінюються думками і враженнями, детально аналізують і оцінюють прочитане. Обговорення книжок користувачами бібліотеки сприяє підвищенню їхньої культури читання та глибшому сприйняттю літератури, виробленню умінь критичного мислення та висловленню власних думок. Крім читачів, на обговорення книжок можуть бути запрошені їхні автори, педагоги, представники редакцій видавництва.

План проведення обговорення, відгуки читачів та інші матеріали аналізують, збирають та зберігають у бібліотеці.

Обговорення книжок можна проводити також у форматі читацької конференції, що є схожою з попередньою формою.

Алгоритм організації обговорення книжки

Читацька конференція – одна з форм усного інформування, що модерується ведучим і передбачає публічне обговорення друкованих творів, колективне розмірковування над книжкою, спільний пошук відповідей на поставлені питання. Обговорення зазвичай проводять за однією конкретною книжкою або актуальною темою, зрідка – за двома-трьома творами одного автора.

Існують різні варіанти читацьких конференцій: конференції, присвячені художнім творам або спеціальній літературі; конференції за одним твором або переліком творів, об'єднаних однією темою; конференції із залученням авторів; літературний суд; заочні читацькі конференції.

Читацька конференція потребує певної підготовки: попереднього вивчення твору багатьма учасниками заходу, його критичного осмислення, підготовки виступів читачів.

Для організації читацької конференції важливо вибирати актуальні проблеми, що відповідають інформаційним потребам аудиторії та мають новизну, а також враховувати наявність необхідної кількості примірників видань у фонді бібліотеки.

У плані проведення читацької конференції слід передбачити, що у процесі обговорення багато часу відводиться виступам читачів, а для вступної промови та підбиття підсумків дискусії надається 10–15 хвилин.

Алгоритм організації читацької конференції

Диспут – це публічне обговорення теми, яке передбачає зіткнення різних точок зору на одну проблему або актуальне питання, що порушується у художньому творі або науковій праці. З приводу визначеної проблеми учасники диспуту висловлюють різні думки і судження, аргументовано відстоюючи свою точку зору з метою пошуку найбільш вірної оцінки викладених у книзі або дослідженні ідей. Під час диспуту удосконалюються вміння доказово, аргументовано викладати свою думку, зберігати витримку і спокій, сприймати критику. Диспут можна також проводити у формі вечора-діалогу.

Проведення дискусії, диспуту, читацької та наукової конференції, круглого столу потребує фасилітації.

Фасилітація (від англ. «facilitate» – полегшувати, допомагати, сприяти) – це спеціальні дії, спрямовані на організацію групової роботи відповідно до цілей заходу. Для успішного проведення обговорення ведучий, що фасилітує цей процес, має виконувати у своїй роботі такі завдання.

- на початку заходу ініціювати дискусію, розкривши перед учасниками тему, питання для обговорення та суть проблеми;
- оприлюднити на початку дискусії формат її проведення та ознайомити аудиторію з правилами, підтримувати надалі заданий формат, стежити за дотриманням правил дискусії та відповідністю виступів визначеній темі;
- для активізації та підтримки процесу дискусії можна формулювати та ставити питання перед аудиторією, аналізувати й уточнювати відповіді

виступаючих, організувати обмін думками, резюмувати сказане, оцінювати результат обговорення;

- створювати безпечну атмосферу та психологічно комфортні умови, що сприятиме вільному висловлюванню власних думок читачів, позитивному емоційному настрою учасників заходу та креативному мисленню;

- завершити захід підбиттям підсумків, зробивши резюме та акцент на найцікавіших ідеях, що прозвучали в обговоренні, дати можливість усім учасникам висловити свою думку щодо заходу.

Бесіда – цілеспрямована розмова, що передбачає організацію діалогу з продуманою системою запитань на визначену тему. Під час бесіди бібліотекар може використовувати такі прийоми, як постановка питань, обговорення відповідей та думок користувачів, коригування відповідей, формулювання висновків.

У бібліотечній практиці використовують два види бесід – індивідуальну та фронтальну. Індивідуальна бесіда, на думку багатьох дослідників, є основою бібліотечного обслуговування і завдяки їй реалізується функція книгозбірні як комунікативного простору. Фронтальна бесіда передбачає участь групи читачів.

Під час індивідуальної та фронтальної бесіди бібліотекар може допомогти читачам зорієнтуватися в бібліотеці та каталогах, порекомендувати необхідні видання, розкрити методи їх пошуку, запропонувати допомогу у підвищенні інформаційної культури та культури читання. Існує широкий вибір тем для бесід, основними з яких є бесіда під час запису до бібліотеки; рекомендація окремих видань, інших джерел інформації, за тематикою тощо; бесіда про прочитане при поверненні книжок, бесіда-повідомлення про нові надходження, послуги, проекти.

У сучасній бібліотечній практиці застосовують також різні формати бесіди: бесіда-обговорення, бесіда-диспут, бесіда-практикум, бесіда-гра. Ефективність бесіди залежить від того, наскільки бібліотекареві вдасться визначити інформаційні потреби читачів та зацікавити їх.

День інформації – це комплексна форма бібліографічного інформування, мета якої – надати читачам інформацію про нову літературу та інші джерела інформації, які надійшли до бібліотеки упродовж певного часу. День інформації може передбачати інші форми роботи, наприклад, книжкові виставки, бібліографічні огляди, бесіди, консультації тощо. Дні інформації можуть бути тематичними, тобто присвяченими актуальним професійним, науковим, управлінським темам, а також універсальними, наприклад «Новинки бібліотеки».

День бібліотеки – цикл заходів упродовж одного дня, присвячений бібліотеці та її діяльності. Програма може передбачати екскурсії бібліотекою, урочисті заходи, флешмоби, книжкові виставки, круглі столи, конференції тощо. Метою проведення дня бібліотеки є привернення уваги до книгозбірні, бібліотечних фондів, читання, формування позитивного іміджу бібліотеки.

Заздалегідь необхідно підготувати та провести рекламну та PR-кампанію: розмістити яскраві афіші та оголошення про святкування дня бібліотеки, підготувати макет, за можливості надрукувати та розіслати запрошення для гостей, у тому числі електронною поштою, підготувати інформаційні матеріали для ЗМІ та розміщення на сайті бібліотеки і в соціальних мережах.

Різнокольорові кульки, яскраві плакати, креативні книжкові інсталяції, виступи дитячих і дорослих музичних колективів, аудіо- та відеосупровід заходу допоможуть створити святковий та забарвлений позитивними емоціями настрій.

Кінопокази у бібліотеках доцільно проводити у партнерстві з компаніями кіно- і відеопрокату, спеціальними проектами, як-то «Кіноклуб. Всеукраїнська платформа» (<http://kinoklub.org.ua>). В освітянських книгозбірнях можна організувати колективний перегляд фільмів з наступним обговоренням. До програми кінопоказів входять документальні, анімаційні та художні стрічки відомих режисерів, авторське кіно для дітей і дорослих. Кінопокази в бібліотеках покликані популяризувати українське та зарубіжне кіно, сприяти оприлюдненню та обговоренню гострих соціокультурних проблем. Кінопокази можуть також бути складовою соціальних проектів, зокрема таких, як проект для молоді «БібліоКіноСалон», який завдяки демонстрації документальних фільмів «Право на життя», «Чи легко бути молодим», «Коли шкідливі звички стають тираном» та їх подальшого обговорення популяризує здоровий спосіб життя²⁰.

Робота *творчих клубів* передбачає організацію зустрічей з книголюбамі, письменниками, поетами, художниками, мистецтвознавцями, психологами, філософами, артистами. Це – творчий простір для спілкування, культурного та особистісного зростання користувачів бібліотеки і бібліотечних працівників.

Робота *мовного клубу* передбачає організацію зустрічей з цікавими та неординарними людьми – носіями іноземних мов. Під час таких зустрічей можна вдосконалити свої знання з іноземної мови, отримати мовну практику, розширити світогляд.

²⁰ У Великоолександрівських бібліотеках проходять кінопокази документальних фільмів у рамках соціального проекту «БібліоКіноСалон» // Херсонська ОДА: [офіц. портал]. Херсон, 2015. URL: <https://bit.ly/2D2F8Tj> (дата звернення 20.04.2019).

Проекти з популяризації читання є сучасною і затребуваною формою бібліотечної соціокультурної роботи. «Читаємо разом» або «Книжкова полиця» – це проекти, у межах яких письменники, літературні критики, бібліотекарі ознайомлюють аудиторію з класикою та новинками літератури. Інформація може подаватися у вигляді есе, відеосторінок, презентацій, плакатів, розміщуватися на сайтах установи або в соціальних мережах.

Форми і напрями соціокультурної діяльності освітянських бібліотек

Наукові та академічні бібліотеки, що забезпечують задоволення інформаційних потреб науковців, дослідників та студентства, використовують специфічні форми соціокультурної роботи. Розглянемо докладніше основні.

Наукова конференція – форма наукової діяльності, під час якої студенти, вчені чи викладачі представляють і обговорюють свої роботи. Заздалегідь складається інформаційний лист або оголошення, в якому повідомляється про тему, час і місце проведення заходу. До конференції друкується збірник наукових праць та сертифікати учасників. У першій частині заходу зазвичай проводять пленарне засідання, на якому виступають організатори та ключові доповідачі, у другій частині організують роботу в секціях або у форматі «круглий стіл», «панельна дискусія» тощо. Наукова конференція може бути науково-теоретичною, науково-практичною, науково-технічною, науково-дослідною.

Семінар (з лат. «seminarium» – розсадник, теплиця) – це форма навчально-практичних групових занять, що спрямовані на поглиблене опрацювання теоретичного матеріалу. Під час семінару розглядають й обговорюють актуальні проблеми, наукові доповіді, реферати, результати навчальних і наукових досліджень, узагальнюють досвід практичної діяльності. Існує багато різних форм семінарів для реалізації соціокультурних завдань в освітянських бібліотеках, зокрема, навчальні, науково-практичні, науково-методичні, методологічні.

Навчальний семінар – призначений для поглибленого вивчення та закріплення навчального матеріалу, формування наукового світогляду та культури полеміки, підвищення пізнавальної активності та рівня інтелектуального розвитку. Під час семінару використовують різні форми роботи: доповіді, дискусії та обговорення, бесіди, ознайомлення з новою інформацією тощо.

Науково-практичні семінари призначені для підвищення кваліфікації студентів та науковців завдяки ознайомленню з новими дослідженнями колег та науковою інформацією. На науково-практичних семінарах заслуховують, детально

розглядають та публічно обговорюють наукові відомості, що сприяє поглибленню знань та формуванню практичних компетентностей учасників семінару.

Круглий стіл – спосіб організації обговорення певного питання, вільна конференція, мета якої полягає в узагальненні ідеї або думки щодо означеної проблеми. Формат заходу передбачає: фокусування на вузькій темі, наявність модератора, що спрямовує обговорення в конструктивне русло, а також вільне висловлювання думки та рівноправність усіх учасників круглого столу.

Вебінар – онлайнвий семінар, зустріч, лекція або нарада, які проводять в режимі реального часу через мережу інтернет. У вебінарі завжди беруть участь дві сторони – ведучий-доповідач та слухачі. Під час вебінару кожен з учасників перебуває біля свого комп'ютера, а зв'язок підтримується через інтернет за допомогою спеціальних додатків або через вебдодаток (браузер). Організація заходу передбачає визначення програмного забезпечення, що використовуватиметься, реєстрацію учасників, розсилання листів на електронну пошту з нагадуванням і посиланням на вебінар, організацію робочого місця для лектора зі звуковою картою, камерою та мікрофоном, безпосереднє проведення, розсилання презентації або запису вебінару для подальшого використання. Важливо враховувати, що підтримка усної доповіді лектора візуальною презентацією значно полегшує сприйняття інформації аудиторією.

Науково-педагогічний лекторій – комплексна форма інформаційної роботи, що охоплює лекції, екскурсії, огляди книжкових виставок та перегляд відеоматеріалів. Метою лекторію є розкриття фондів книгозбірні; популяризація інформаційних ресурсів бібліотеки й творчої спадщини видатних вчених, зокрема педагогів України та світу; підвищення інформаційної культури користувачів; здійснення науково-інформаційного забезпечення фахових потреб науковців та практиків освітянської галузі України. Науково-педагогічний лекторій Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського розраховано на користувачів освітянських бібліотек, зокрема, школярів, студентів, аспірантів, наукових співробітників, вихователів, педагогів і бібліотекарів. Відвідування та прослуховування лекцій сприятиме підвищенню якості досліджень із питань педагогічної науки, освіти, бібліотекознавства та джерелознавства²¹.

Музей книги або музей історії бібліотеки. Експозиція музею книги ознайомлює відвідувачів з пам'ятками книжкової культури, рідкісними та цінними

²¹ Науково-педагогічний лекторій // Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського : [офіц. портал]. Київ, 2016. URL: <http://dnpb.gov.ua/науково-інформаційна-діяльність/науково-педагогічний-лекторій> (дата звернення 20.04.19).

виданнями, що зберігаються у бібліотеці. У музеї історії бібліотеки експонують артефакти, документи, фотографії, що ілюструють історію діяльності книгозбірні.

Основними завданнями музею є проведення науково-дослідної, навчальної та просвітницької роботи. Науково-дослідна робота музею може бути спрямована на вивчення та розкриття фонду бібліотеки з метою введення книг до наукового обігу. Навчальна робота передбачає організацію семінарських занять з використанням наявних у бібліотеці інформаційних ресурсів. У межах соціокультурної діяльності відвідувачів ознайомлюють з історією друкарства в Україні та за її межами, здійснюють презентацію фондів тощо.

Музей може співпрацювати з науковою і культурною громадськістю міста, краєзнавчими та бібліофільськими організаціями, зарубіжними колегами, а також запрошувати на екскурсії учнів шкіл, гімназій, ліцеїв міста, студентів закладів вищої освіти різного рівня акредитації.

Центри правової інформації створюють в освітянських бібліотеках з метою розширення можливостей вільного доступу громадян до інформації правового характеру. Відвідувачам книгозбірні надається вільний доступ до фонду юридичної літератури бібліотеки, до електронних ресурсів правового змісту: офіційних порталів органів влади – Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України; інформаційно-правових систем «Законодавство України», «ЛІГА: ЗАКОН» тощо.

У межах діяльності Центру правової інформації, завдяки залученню фахівців юридичних служб і за підтримки громадських організацій та соціальних проєктів, можна також надавати безкоштовні юридичні консультації та довідково-інформаційні послуги користувачам бібліотеки з питань житлового, сімейного, цивільного, земельного права, проблем спадкування, нарахування пенсій тощо.

Серед цікавих інноваційних форм соціокультурної діяльності освітянських бібліотек може бути проєкт «Ніч у бібліотеці», «Сутінки у бібліотеці» Це захід, під час якого читачам показують бібліотеку такою, якою вони її ще не бачили. У напівтемряві під таємничу музику, з одним лише ліхтарем, гостей зустрічають бібліотекарі, розповідають цікаві (або містичні) історії з життя письменників. Читачі можуть відвідати книгосховище, ознайомитися з рідкісними й цінними книгами, відповісти на питання вікторини. У кожному відділі чи фойє відбуваються події за окремою програмою. Потім всі збираються у читальному залі бібліотеки, де можна демонструвати фільми за тематикою проєкту, презентації книжок тощо. Насамкінець пропонують завдання, за якими учасники мають відшукати окремі слова зашифрованої фрази про бібліотеку чи книжку. Зібрані

слова складають і відгадують фразу (наприклад, «Книга робить людину крилатою»). Все завершується дружнім спілкуванням за чашкою чаю, фотографуванням.

Форми соціокультурної діяльності шкільних бібліотек

Орієнтуючись на завдання освітньої реформи в Україні «Нова українська школа», шкільна бібліотека має стати не лише бібліотечно-інформаційним, а й соціокультурним центром закладу освіти. Шкільна бібліотека є сьогодні для учнів територією спілкування, де відбувається процес комунікації із залученням книжки, за участю бібліотекаря і дитини.

Для проведення соціокультурної роботи у шкільних бібліотеках варто застосовувати основні форми, що були розглянуті вище, адаптовані до інформаційних потреб, рівня розвитку та психологічних вікових особливостей учнів. Ігрова форма проведення, використання наочних матеріалів і засобів сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, поєднання різних видів діяльності, обмежена з урахуванням віку тривалість у часі допоможуть зробити бібліотечні заходи корисними та цікавими для юних читачів.

Розглянемо докладніше популярні традиційні та інноваційні форми соціокультурної роботи шкільної бібліотеки.

Вікторина – цікава гра, в якій школярі мають відповісти на усні чи письмові запитання, об'єднані загальною темою, що були поставлені в логічній або хронологічній послідовності. Особливістю проведення вікторини у бібліотеці є зв'язок з літературою. Як правило, питання стосуються літературних творів, біографії письменників, історії літератури. Добір запитань здійснюється із урахуванням теми вікторини, вікових особливостей та рівня знань учнів. Вікторина може бути як окремим заходом, так і складовою комплексних заходів. Метою вікторини є розширення світогляду учнів, активізація пізнавальної діяльності, мотивація до читання. Існують різні види вікторин, наприклад: відеовікторина, літературні загадки, вікторина-тест, електронна вікторина²².

Близькою до вікторини є командна інтелектуальна гра-змагання *брейн-ринг* або *гра ерудитів*, сутність якої полягає у відповіді на запитання, на пошук якої дається одна хвилина. Гра проводиться з кількома командами в три тури, у кожному турі – по три запитання. Якщо команд більше ніж дві, то відповіді краще збирати у письмовій формі, оскільки кожна команда матиме можливість

²² Войцех Р. М. Нові форми масової роботи. *Шкільна б-ка*. 2016. №11/12 (311/312). С. 5.

запропонувати свій варіант відповіді. Питання необхідно продумувати так, щоб вони мали чітку коротку відповідь.

Різноманітні *вечори* – заходи, що поєднують пізнавальні та розважальні елементи, спілкування та відповідне художнє оформлення, особливостями якого є висвітлення певної теми за допомогою музики, поезії, кіно та фотографії. Серед різних форм вечорів найбільш популярними є такі: вечір питань та відповідей, літературний вечір, літературно-музична вітальня, вечір пізнавальної науки, вечір книги, краєзнавчий вечір, літературний вечір, вечір художнього читання, вечір-портер. Популярними серед учнів та їхніх батьків є літературні вечори, вечори запитань та відповідей.

Літературні вечори – комплексний захід, присвячений творчості окремого автора, літературним творам та героям, ювілеям письменників і поетів. У рамках літературного вечора проводяться творчі зустрічі, читання книжок тощо. Літературні вечори вирізняються широким тематичним діапазоном, невимушеною атмосферою, коли кожен учасник може висловити свою думку. Затишна і дружня атмосфера спонукає читачів до щирого спілкування. Літературні вечори можуть бути тематичними, меморіальними, жанровими (тощо).

Вечір запитань та відповідей – одна з форм тематичних вечорів, що передбачає отримання відповіді на запитання «з перших вуст». З цієї метою запрошують фахівців, представників влади та різних професій (лікарів, юристів, психологів). Підготовка до вечора передбачає збирання запитань у читачів, систематизацію запитань та визначення теми, пошук та запрошення спеціалістів, підготовку книжкової виставки, рекламу заходу.

Краєзнавчий вечір присвячується краєзнавчій тематиці, зокрема літературі про рідний край.

Бібліотечний урок – навчальне заняття або комплекс навчальних заходів, які сприяють підвищенню культури читання та інформаційних компетентностей користувачів. Бібліотечні уроки популяризують книги та читання, вчать користувачів бібліотеки орієнтуватися у виборі літератури та формують вміння пошуку інформації за допомогою довідково-бібліографічного апарату книгозбірні, готують учня до самостійної роботи з джерелами інформації. Такі уроки можуть проводитися як в системі класно-урочних занять, так і під час позакласної діяльності.

Виокремлюють такі форми бібліотечних уроків – бібліографічний, інформаційної культури або грамотності, медіаграмотності. Перший передбачає формування у школярів уявлень про бібліотеку, інформаційні джерела та

бібліотечні інструменти, другий – ознайомлення юних читачів з інструментами та стратегіями пошуку інформації та її аналізу, третій – розвиток критичного мислення.

Бібліотечний урок може проводитися за класичною схемою з викладенням нового матеріалу та його закріпленням. Однак, шкільні бібліотекарі активно використовують сучасні форми роботи, зокрема такі, як вікторина, рольова гра, конкурси, літературні подорожі, усні журнали, інтерактивні уроки. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у підготовці мультимедійних презентацій, виставок, застосування музичного та відеосупроводу дає можливість зробити бібліотечні уроки більш цікавими, такими, що задовольнятимуть інформаційні потреби школярів.

Орієнтовна тематика бібліотечних уроків: «Твій друг – книжка», «Мистецтво бути читачем», «Путівник в інформаційному суспільстві», «Секрети пошуку інформації», «Правда чи фейк – підходи до оцінки інформації», «Мандрівка у світ каталогів та картотек», «Книга та комп'ютер. Ресурси мережі інтернет», «Бібліографічний калейдоскоп».

Усний журнал – інформаційно-пізнавальний захід, під час якого повідомлення представляють у формі окремих «сторінок», тобто коротких усних виступів з окремого питання. «Сторінки» журналу (їх може бути від трьох до семи) можуть бути різними за способом викладення матеріалу: усні виступи школярів та вчителів, показ відеоматеріалів, виступи письменників і вчених, театралізовані дійства. За допомогою усних журналів можна ознайомити читачів з новинками літератури, досягненнями науки й техніки, життям і діяльністю визначних людей, творчістю письменників, митців і музикантів, новинами культури.

Бібліокешинг (від англ. «cache» – схованка) або бібліотечне орієнтування – гра, яка розрахована на молодших школярів. За її правилами, використовуючи підказки, необхідно знайти книжковий скарб. Учасники гри, відповідаючи на запитання-підказки (рядки дитячих віршів, зашифровані назви книг, загадки) поступово відкривають схованку за схованкою, де знаходять записки з підказками. У результаті діти мають знайти головний скарб – книжку²³.

Буккросинг (від англ. «book» – книжка, «crossing» – рух) – це громадський рух обміну книжками, принципом якого є – «прочитав – передай іншому». Головна ідея полягає в тому, щоб люди ділилися прочитаними книжками – «відпустили» книжку у мандрівку світом, «звільнили» її, перетворюючи таким чином світ на

²³ Сучасні форми роботи в бібліотеках (інформація до словника успішного бібліотекаря) / матеріал підгот. С. Ковальчук. *Бібл. планета*. 2014. №4 (66). С. 15.

відкриту бібліотеку. Прочитані книжки залишають на спеціальних полицях, невеличких стендах та у шафах, які можуть бути розташовані у холі освітянських бібліотек.

Буктрейлер (від англ. «booktrailer»; «book» – книга, «trailer» – тягач, причіп) – це короткий відеоролик (тривалістю до 3 хв.) за мотивами книги, що є сучасною формою реклами книжки, засобом її просування, заохочення до читання. Основне завдання ролика – яскраво та образно розповісти про книгу, зацікавити, заінтригувати читача. Такі бібліотечні відеоролики знімаються як про сучасні книги, так і про ті, що стали літературною класикою.

Посвята в читачі – це театралізований захід для першокласників, метою якого є знайомство з бібліотекою, її правилами та залучення найменших користувачів до читання. За сценарієм свята Королева Книжка вручає дітям формуляри, з якими вони підходять до бібліотекаря, щоб записатись у книгозбірню, а Лікар Айболить розповідає малюкам про те, як треба поводитися з книжками, щоб вони не «захворіли».

Бібліопікнік – акція, що найчастіше проводиться на свіжому повітрі в рамках літніх читань. Користувачам пропонують різноманітні книжкові «частування» з цікавими назвами (бутерброд «Книжковий», «Шашлик-Всезнайко», Арт-десерт тощо). Іноді бібліотечний пікнік організують і в приміщенні бібліотеки, потурбувавшись про створення відповідної атмосфери.

Проект «Жива бібліотека» – інноваційний захід, присвячений різноманіттю суспільства, взаємоповазі та мирному співіснуванню у світі. «Жива бібліотека» працює так само, як і звичайна: читачі приходять, заповнюють формуляр, вибирають книгу і читають її протягом певного часу. Відмінність лише в тому, що книги «Живої бібліотеки» – це живі люди зі своїми унікальними «сюжетами», повними пригод, історій, фантастичних мрій, а іноді – справжніх жахів. До того ж кожна «книга» представляє певну групу, яка нерідко стикається з пересудами та соціальною ізоляцією. Послідовність дій: читач ознайомлюється з правилами «Живої бібліотеки», переглядає каталог (тека з логотипом, перелік «книг», коротка інформація, внизу – основні стереотипи), реєструється в бібліотеці (заповнює картку читача і формуляр книги), після читання отримує оціночну анкету. Читачеві протягом 30 хв. «жива книга» розповідає свою історію, ділиться проблемами. Таке спілкування сприяє взаєморозумінню й формує толерантне ставлення до людей.

Книжковий (бібліотечний) фрімаркет (від англ. «freemarket» – безкоштовний магазин) – місце, де можна залишити прочитані чи безоплатно взяти залишені будь-ким книги. Мета – викликати зацікавленість до читання, розширити

читацьке коло інтересів в умовах обмежених ресурсів для придбання книг. Книжковий фрідмаркет у бібліотеці може бути як постійно діючим, так і організованим як окремий захід.

Літературний аукціон. За термінологічним словником «аукціон – це публічний продаж майна, коли покупцем стає той, хто запропонує найбільшу ціну». На бібліотечному аукціоні пропонують не майно, а книжки. Щоб «купити» книжку, треба розплатитися знаннями. Перемагає той, чия правильна відповідь на запропоноване питання буде останньою. Це ігрове змагання відбувається з атрибутами звичайного аукціону. Головний аукціоніст має молоток і дзвінок. Перед оголошенням кожного запитання звучить дзвінок. Наприклад, пропонується назвати всі твори певного письменника. Гравці по черзі називають його твори. У разі правильної відповіді аукціоніст рахує до трьох, після чого стукає молотком по столу, «закриваючи» ним відповідь. Той з гравців, хто останнім дасть відповідь, вважається переможцем і здобуває право «купити», тобто взяти першим книжку, яка користується особливим попитом серед читачів.

Літературні ігри – активні форми масової роботи бібліотеки з читачами, які здебільшого проводяться для дітей дошкільного, молодшого та середнього шкільного віку. Ефективність ігрових технологій вимірюється підвищенням пізнавальної та емоційної активності читачів, зростаючим попитом на літературу, більш глибоким і зацікавленим опрацюванням та засвоєнням матеріалу. Літературні ігри активізують читання школярів, стимулюють їх звернення до художньої, науково-пізнавальної, довідкової літератури, посилюють сприйняття та поглиблюють навички самостійної роботи з книжкою.

Сторітелінг (від англ. «*storytelling*» – розповідання історій) – спосіб передавання інформації через певні історії. Сторітелінг використовують, щоби розважити, залучити або переконати співрозмовника (аудиторію). Сюжет будується таким чином, щоб зацікавити слухача, заволодіти його уявою, змусити повірити у краще та за позитивним прикладом героя розповіді розв'язати певну проблему чи внутрішній конфлікт тощо.

Діалог-огляд проводять для користувачів дорослого, середнього та старшого шкільного віку з метою більш поглибленого ознайомлення з проблемними статтями з газет і журналів однієї тематики. На відміну від бібліографічного огляду, в діалозі-огляді беруть участь бібліотекар і фахівець у цій галузі. Бібліотекар пропонує читачам статті із журналів, розкриває тему, проблему, авторську позицію. При цьому він звертається до свого співрозмовника із запитаннями: чи погоджується він з автором статті, яка його думка щодо питань,

висвітлених автором. Співрозмовник відповідає на поставлені запитання, висловлює свій погляд, наводить приклади із повсякденного життя та досвіду роботи, підсумовує сказане.

Такий діалог-огляд доцільно проводити переважно з питань права, охорони здоров'я та психології підлітків, екології та історії рідного краю за участю фахівців. Ця форма роботи допоможе слухачам краще зрозуміти проблему, висвітлену в статтях, співвіднести її з місцевими умовами, виробити власну точку зору з даного питання.

Флешмоб (від англ. «*flash*» – спалах, «*mob*» – натовп) – заздалегідь спланована масова акція, зазвичай організована через інтернет або за допомогою сучасних засобів комунікації, під час якої велика кількість людей оперативно збирається в громадському місці, протягом кількох хвилин виконує узгоджені дії і потім швидко покидає місце акції. Наприклад, опитування «Як пройти до бібліотеки?». Організація – через соціальні мережі, блоги, підсумки – у пост-звітах. Опитування можна проводити із залученням бібліотечного активу. Захід може бути театралізованим (казкові персонажі «заблукали» у незнайомому місті й вирішили повернутися до своїх казок, які живуть у шкільній бібліотеці). Усі, хто правильно вказує шлях, отримує шоколадну «медаль» та візитівку, щоб передати тому, хто не знає, де знаходиться бібліотека. Флешмоб вважається одним з інструментів популяризації діяльності бібліотеки, способом привернення уваги до проблем бібліотеки.

Отже, соціокультурна діяльність бібліотек на сучасному етапі вирізняється різноманітністю застосування форм та методів, що сприяє формуванню її позитивного іміджу. При цьому бібліотека все частіше виходить за межі винятково книжних форм діяльності, встановлюючи тісні культурні зв'язки з іншими галузями (мультикультуралізм), орієнтується на інтегровані форми роботи, використовує варіативні моделі бібліотечного обслуговування для дозвіллевих потреб користувачів. Вибір форм та методів роботи залежать від низки факторів: сучасних тенденцій в освіті, культурі, мистецтві, мети та завдань бібліотеки, її умов та можливостей, вікових та психологічних особливостей читачів, гендерного підходу, досвіду бібліотечних працівників тощо.

РОЗДІЛ 3. РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ОСВІТЯНСЬКИХ БІБЛІОТЕКАХ

3.1. СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Одним з актуальних напрямів розвитку соціокультурної діяльності освітнянських бібліотек є соціальне партнерство.

Соціальне партнерство як суспільне явище дуже тісно пов'язане з виконанням бібліотекою своєї соціокомунікативної функції. Соціальне партнерство у бібліотечній справі – це комплекс багатоваріантних відносин між суб'єктами партнерства (за умови ініціативної ролі бібліотеки), метою яких є забезпечення (ресурсне, організаційне, інтелектуальне тощо) конкретних потреб суспільства. Розвитку соціального партнерства в бібліотечній сфері сприяють як об'єктивні, так і суб'єктивні чинники.

До провідних напрямів соціального партнерства можна віднести здійснення соціально орієнтованої бібліотечної політики, забезпечення бібліотечного обслуговування на основі врахування інтересів усіх верств населення, використання ефективних механізмів інформаційного обміну між владою і населенням, участь у формуванні загального інформаційного поля регіону²⁴.

Соціальне партнерство має багатоаспектний характер і відповідну класифікацію:

- громадянське партнерство (взаємодія з органами місцевої влади);
- партнерство з освітніми закладами, установами культури;
- партнерство із засобами масової інформації;
- партнерство з громадськими організаціями (творчими спілками, товариствами тощо);
- економічне партнерство (взаємовигідна співпраця з підприємствами, бізнес-структурами, приватними підприємцями);
- професійне партнерство (взаємодія бібліотек і бібліотечних систем).

О. В. Воскобойнікова-Гузєва наводить таку класифікацію видів соціального партнерства українських бібліотек:

- «партнерство між бібліотечно-інформаційними установами – бібліотеками будь-яких типів і видів з метою створення, придбання або

²⁴ Воскобойнікова-Гузєва О. Соціальне партнерство як чинник розвитку бібліотечно-інформаційної сфери України. *Бібл. вісник*. 2014. № 4. С. 3–7.

використання ресурсів, забезпечення доступу через спільний вебсайт, обслуговування користувачів, проведення спільних інформаційних, освітніх, адвокаційних заходів, реалізації певного проекту тощо;

- партнерство з інформаційними органами, бізнес-структурами у галузі книговидання та книгорозповсюдження – видавництвами, книготорговельними організаціями, дистриб'юторами друкованої продукції, дизайнерськими та рекламними фірмами, засобами масової інформації, що здійснюється з метою придбання літератури, поширення інформації, проведення спільних заходів і реалізації видавничих, інформаційних, благодійних проектів тощо;

- партнерство з освітніми закладами – управліннями, відділами освіти, вишами, загальноосвітніми та дошкільними закладами з метою проведення масових заходів, формування культури читання у користувачів різних вікових категорій, навчання основам бібліотечної діяльності, інформаційного пошуку, профорієнтаційної та запобіжної правоохоронної роботи, зокрема й у сфері інформаційного обслуговування тощо;

- партнерство із закладами культури – музеями, будинками культури, будинками творчості, театрами, кінотеатрами, школами естетичного виховання, музичними школами, мистецькими навчальними закладами усіх рівнів акредитації тощо. Мета такого партнерства – проведення спільних заходів, розроблення спільних інформаційних продуктів, популяризація культурних і мистецьких надбань, спільна проектна діяльність тощо;

- партнерство з громадськими організаціями – політичними партіями, творчими спілками та об'єднаннями, молодіжними, жіночими, правозахисними організаціями, національними товариствами, яке вибудовується з метою поліпшення обслуговування окремих груп населення – людей літнього віку, людей із особливими потребами, етнічних меншин, надання інформаційної підтримки різним програмам, проведення спільних заходів тощо;

- партнерство з сектором інформаційного та іншого виробництва – телекомунікаційними провайдерами, виробниками комп'ютерної техніки, виробниками меблів, іншої продукції та послуг з метою вивчення потреб потенційних клієнтів і створення комфортних умов для їх обслуговування»²⁵.

Соціальному партнерству як актуальному напрямку діяльності бібліотек присвячено окремий розділ посібника для бібліотекарів за програмою підвищення кваліфікації «Інноваційні зміни в бібліотеці на основі проектного, кадрового

²⁵ Воскобойнікова-Гузєва О. Соціальне партнерство як чинник розвитку бібліотечно-інформаційної сфери України / О. Воскобойнікова-Гузєва. *Бібл. вісн.* 2014. № 4. С. 3–7.

менеджменту та ініціативної діяльності бібліотек», підготовленого Я. О. Хіміч²⁶. У ньому, зокрема, зазначається, що соціальне партнерство бібліотек має розвиватися згідно з такими принципами:

- *принцип активності* – полягає в тому, що бібліотека не повинна чекати звернення до неї інших організацій з пропозицією про спільну діяльність, а має активно шукати партнерів, спроможних сприяти її розвитку, удосконаленню форм і методів роботи, у тому числі соціокультурної, інвестуванню й реалізації проєктів, спрямованих на повне та якісне задоволення потреб користувачів в інформації;

- *принцип взаємної зацікавленості* – передбачає, що соціальне партнерство має засновуватися на вивченні потреб партнерів у бібліотечних послугах, у тому числі соціокультурних, їхніх можливостях щодо надання допомоги бібліотечним закладам для розвитку, поповнення ресурсів, здійснення діяльності, зокрема соціокультурної;

- *принцип рівноправності* – означає, що партнери мають рівні права, діють узгоджено, дотримуючись інтересів обох сторін;

- *принцип взаємної відповідальності* – полягає в тому, що кожний з партнерів є відповідальним за дотримання норм і правил співробітництва, реалізацію проєктів, у тому числі соціокультурних;

- *принцип ефективності* – означає, що соціальне партнерство має сприяти розвитку культури та освіти, інтелектуальному зростанню людей, розвитку в Україні інформаційного суспільства, входженню нашої країни у світовий культурний процес, адаптації українських бібліотек, зокрема освітянських, до ринкових умов;

- *принцип систематичності й плановості* – передбачає, що діяльність бібліотек щодо співробітництва і взаємодії з іншими організаціями є систематичною і плановою. Це сприятиме подальшому розвитку бібліотек як соціальних інституцій.

На думку автора, процес розвитку ефективного соціального партнерства складається з кількох етапів, а саме:

- розроблення концепції партнерства, визначення його цілей і завдань, вибір потенційних партнерів;

- аналіз внутрішніх резервів бібліотеки, зовнішнього середовища, визначення напрямів взаємодії соціальних партнерів;

²⁶ Хіміч Я. О. Інноваційні зміни в бібліотеці на основі проєктного, кадрового менеджменту та ініціативної діяльності бібліотек : посіб. для бібліотекарів за програмою підвищ. кваліфікації бібл. працівників / Я. О. Хіміч ; Укр. бібл. асоц. Київ : Самміт-Книга, 2012. 86 с.

- розроблення довгострокового (короткострокового) плану заходів, що сприятиме розвитку бібліотеки та взаємовигідній співпраці;
- розроблення й укладання основних юридично-правових документів, що визначають права, обов'язки і відповідальність соціальних партнерів, за необхідності складається кошторис витрат;
- реалізація запланованих заходів, їх коригування з урахуванням змін у зовнішньому середовищі, контроль за виконанням;
- оцінювання ефективності партнерства, визначення соціального ефекту, впливу співробітництва на розвиток бібліотеки, зокрема її соціокультурної діяльності, на задоволення потреб користувачів бібліотеки та її локальної спільноти.

Т. Коляда-Березовська наводить приклади результативної співпраці закладів вищої освіти (Одеського національного політехнічного університету) з бібліотеками (Одеська обласна універсальна наукова бібліотека імені М. С. Грушевського). Співпраця відбувається, зокрема, у рамках роботи студентського клубу «КІНОс» («Культура – Інформація – Освіта») і Центру європейської інформації. Так, культурно-просвітницька співпраця реалізується в тому, що студенти беруть участь у розробленні, організації й проведенні презентацій, оглядів, дискусій, віртуальних виставок, тематичних читань, «круглих столів», бібліотечних інноваційних проєктів (наприклад, «Ніч у бібліотеці») ²⁷.

Т. В. Сидоренко наголошує, що актуальним і перспективним напрямом соціокультурної діяльності бібліотек є соціальне партнерство, що передбачає комплекс багатогранних відносин між суб'єктами партнерства за умови ініціативної ролі бібліотек у задоволенні соціально-культурних потреб читачів / користувачів. На її думку, цікавим прикладом партнерської взаємодії є проєкт «Жива бібліотека», реалізований Науковою бібліотекою Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова разом із Радою національних товариств Миколаївської області. У ролі «живих книг» виступили представники різних національностей Миколаївщини ²⁸.

²⁷ Коляда-Березовська Т. Культура-інформація-освіта: партнерство вишів та бібліотечно-інформаційних центрів / Т. Коляда-Березовська. *Аркадія*. 2016. № 1 (46). С. 160–164.

²⁸ Сидоренко Т. В. Інноваційні підходи до культурно-просвітницької діяльності бібліотек вищих навчальних закладів // Візія бібліотеки ВНЗ в контексті розвитку сучасних соціокомунікативних технологій: Всеукр. наук.-практ. конф. URL: <https://bit.ly/2G5GQF8>.

Для визначення моделей соціального партнерства освітянської бібліотеки та її потенційних партнерів доцільно застосувати матрицю, запропоновану Я. О. Хіміч²⁹.

***Матриця створення моделей соціального партнерства
освітянської бібліотеки***

1. Хто є потенційним партнером нашої бібліотеки? Чи може він бути партнером у соціокультурній діяльності? Вкажіть його основні характеристики: фізична чи юридична особа, місцезнаходження, сфера основної діяльності, наявність соціальних програм тощо.
2. Чому він досі не був нашим партнером?
3. Заради чого ми готові об'єднати наші зусилля?
4. Які спільні заходи, у тому числі соціокультурні, ми можемо організувати?
5. Який внесок у спільну діяльність може запропонувати бібліотека?
6. Який внесок у спільну діяльність ми очікуємо від партнера?
7. Яким ми бачимо результат нашої співпраці, зокрема у соціокультурній діяльності? Наведіть кількісні та якісні характеристики.

3.2. ПРОЕКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОСВІТЯНСЬКИХ БІБЛІОТЕК

У багатьох публікаціях, як зазначає дослідниця В. С. Білоус³⁰, проектна діяльність розглядається як засіб реорганізації та модернізації бібліотечної роботи, передумова інноваційного розвитку бібліотеки, пошуку можливостей взаємодії з партнерами, владними структурами, громадськістю. Метою та очікуваними результатами проектної діяльності бібліотек найчастіше є впровадження інноваційних технологій, формування та підвищення рівня інформаційної культури користувачів і персоналу; популяризація бібліотечно-інформаційних ресурсів; розроблення нових послуг для користувачів, у тому числі соціокультурних; поліпшення якості матеріально-технічної бази та створення комфортних умов для відвідувачів бібліотеки.

²⁹ Хіміч Я. О. Інноваційні зміни в бібліотеці на основі проектного, кадрового менеджменту та ініціативної діяльності бібліотек : посіб. для бібліотекарів за програмою підвищ. кваліфікації бібл. працівників / Я. О. Хіміч ; Укр. бібл. асоц. Київ : Самміт-Книга, 2012. С. 82.

³⁰ Білоус В. Проектна діяльність як інструмент модернізації бібліотеки вищого навчального закладу / В. Білоус. *Вісн. Кн. палати*. 2014. № 4. С. 17–18.

Я. О. Хіміч у своєму посібнику³¹ наводить таку класифікацію бібліотечних проектів:

«- *інвестиційні* – передбачають вкладення певної кількості ресурсів, зокрема, інтелектуальних, фінансових, матеріальних, людських, для досягнення запланованого результату та визначеної мети у певні строки. Наприклад, бібліотечними інвестиційними проектами можуть бути проекти із залучення коштів на модернізацію бібліотеки, створення комфортного бібліотечного середовища, розвиток соціокультурної діяльності;

- *інноваційні* – спрямовані на інновації у бібліотеках, впровадження нововведень. Інноваційними бібліотечними проектами можуть бути проекти зі створення нових соціокультурних продуктів і послуг, модернізації напрямів бібліотечної діяльності, у тому числі соціокультурної;

- *маркетингові* – спрямовані на розроблення стратегії розвитку бібліотеки та пріоритетних напрямів бібліотечної діяльності у зовнішньому середовищі, до яких може належати соціокультурна комунікація освітянської бібліотеки. Маркетингові проекти передбачають вивчення та аналіз зовнішнього бібліотечного середовища як ринку збуту бібліотечної продукції та послуг, рекламування бібліотечних продуктів і послуг, у тому числі соціокультурних;

- *стратегічні* – є частиною стратегічного планування бібліотеки і спрямовані на визначення напрямів діяльності бібліотеки, які забезпечують її розвиток. Сутність проектів полягає у визначенні стратегічної мети бібліотеки, формуванні її матеріальних, кадрових і фінансових ресурсів;

- *організаційні* – передбачають реорганізацію бібліотек, зміну структури, наприклад, створення нових структурних підрозділів, що відповідатимуть за соціокультурну комунікацію і соціокультурну діяльність, проведення значних соціокультурних подій – виставок, фестивалів, форумів тощо;

- *економічні* – найчастіше здійснюються бібліотеками, що ведуть самостійну господарську діяльність і мають статус юридичної особи. Метою бібліотечних економічних проектів є розв'язання фінансових проблем бібліотеки, розроблення бюджету, визначення шляхів надходжень позабюджетних коштів, поліпшення економічних показників роботи;

³¹ Хіміч Я. О. Інноваційні зміни в бібліотеці на основі проектного, кадрового менеджменту та ініціативної діяльності бібліотек : посіб. для бібліотекарів за програмою підвищ. кваліфікації бібл. працівників / Я. О. Хіміч ; Укр. бібл. асоц. Київ : Самміт-Книга, 2012. С. 49–50.

- *інформаційні* – забезпечують впровадження у діяльність бібліотек нових інформаційних технологій, надання користувачам вільного доступу до інформації, проведення інформаційних кампаній;

- *партнерські* (корпоративні) – сприяють усуненню дублювання функцій, неузгодженості дій, забезпеченню ефективного розподілу інтелектуальних, інформаційних і матеріальних ресурсів;

- *освітні* – реалізуються у межах освітньої функції бібліотек і спрямовані на сприяння освіті й вихованню особистості через надання інформаційних ресурсів та послуг, формування інформаційної культури користувачів;

- *соціальні* – виконують важливу з точки зору соціальної необхідності, корисності й привабливості місію: створюють умови для адаптації локальної спільноти до нової соціально-економічної ситуації, надають підтримку малозахищеним верствам населення;

- *культурно-дозвілєві* – тісно пов'язані з пошуком нової ролі бібліотек в умовах сучасного соціально-культурного середовища і націлені на організацію дозвілля, становлення бібліотеки як культурного центру, місця проведення зустрічей, вечорів, дискусій, клубів, аматорських об'єднань за інтересами тощо. Значення таких проектів полягає не лише в організації вільного часу представників локальної спільноти, а й у їхній консолідації, приверненні уваги до діяльності бібліотеки;

- *проекти з підвищення кваліфікації* – сприяють налагодженню процесу безперервної освіти бібліотечних працівників, адже це є обов'язковим чинником ефективного розвитку сучасної бібліотеки та її інноваційної діяльності».

Вважається, що кожен проект від виникнення ідеї до повного завершення містить послідовні етапи розвитку, що в цілому становить життєвий цикл проекту. Зазвичай, такими етапами є: створення концепції проекту; розроблення проекту; реалізація проекту; завершення проекту. Детальніше проєкту діяльність освітянської бібліотеки на прикладі бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського розкрито у методичних рекомендаціях «Проектна діяльність – важлива складова розвитку бібліотеки та професійного зростання бібліотекарів», розроблених директором бібліотеки В. С. Білоус³².

³² Білоус В. С. Проектна діяльність – важлива складова розвитку бібліотеки та професійного зростання бібліотекарів: методичні рекомендації / В. С. Білоус. Вінниця, 2014. 80 с. (Серія «Основи бібліотечно-бібліографічних знань»).

Проектна діяльність, підкреслює В. Білоус, – це нова форма роботи бібліотек закладів вищої освіти. Саме інноваційні процеси, що відбуваються в університеті та книгозбірні, є основним підґрунтям для розроблення проектів та їх подальшої реалізації. Персонал бібліотеки перебуває у постійному інноваційному пошуку. Співпраця бібліотеки та кафедр університету в епоху новітніх технологій сприяє налагодженню творчих відносин з провідними кафедрами університету. Творче партнерство науковців, викладачів, студентів та бібліотекарів – стратегічний напрям проектної діяльності книгозбірні. Важливим є встановлення тісних контактів між відділами, бібліотеками, інститутами, керівництвом університету тощо для обговорення ідеї проекту, забезпечення злагодженої роботи усіх учасників, підготовки та реалізації проектної діяльності³³.

Проектна діяльність є одним із важливих напрямів роботи бібліотеки Полтавського університету економіки і торгівлі. Досвід підготовки і реалізації проектів цією бібліотекою розкрито у публікації Г. С. Волкової³⁴.

Соціально-освітні проекти науково-технічної бібліотеки Вінницького національного технічного університету як важлива й актуальна сфера діяльності, що дає можливість бібліотеці університету перебувати в постійному розвитку, представлено у статті Т. Є. Притуляк³⁵.

Заслуговує на увагу також публікація О. Дікунової «Корпоративні проекти освітянських бібліотек як засіб формування інформаційно-комунікаційного середовища»³⁶.

Таким чином, проектна діяльність освітянської бібліотеки у сучасних умовах сприяє створенню можливостей для залучення широкої ресурсної підтримки соціокультурної комунікації та соціокультурної діяльності.

³³ Білоус В. Проектна діяльність як інструмент модернізації бібліотеки вищого навчального закладу / В. Білоус. *Вісн. Кн. палати*. 2014. № 4. С. 17–18.

³⁴ Волкова Г. С. Проектна діяльність як передумова інноваційного розвитку бібліотеки Полтавського університету економіки і торгівлі / Г. С. Волкова. *Бібл. форум України*. 2015. № 1. С. 19–22.

³⁵ Притуляк Т. Є. Проектна діяльність університетської бібліотеки як фактор її розвитку (з досвіду роботи науково-технічної бібліотеки Вінницького національного технічного університету) // Зб. наук. пр. проф.-викл. складу ДонНУ імені Василя Стуса за 2015-2016 рр. URL: <http://jpv.s.donnu.edu.ua/article/view/3835>.

³⁶ Дікунова О. Корпоративні проекти освітянських бібліотек як засіб формування інформаційно-комунікаційного середовища. *Вісн. Львів. ун-ту. Серія книгознавство, бібліотечознавство та інформ. технології*. 2014. Вип. 9. С. 194–199.

ЗАКЛЮЧЕННЯ

У Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» бібліотеки розглядаються як базовий елемент культурної, наукової, освітньої, інформаційної інфраструктури держави. У документі наголошується на важливій ролі бібліотек у розвитку інформаційної та мовної культури суспільства, патріотичного, правового та екологічного виховання, у формуванні стійкого інтересу до вивчення й розуміння національної історії та культури, сприянні розбудові читаючої, мислячої та освіченої нації, здатної практично втілювати здобуті знання і досвід у розбудову Української держави.

З огляду на орієнтири, викладені у Стратегії, перед працівниками освітянських бібліотек постає завдання щодо формування нових цілей, напрямів і результатів бібліотечної соціокультурної діяльності, наповнення їх актуальним змістом. Доцільним є використання традиційних та інноваційних форм соціокультурної роботи, що відповідають сучасним потребам суспільства, освіти та користувачів.

Розглянуті у методичних рекомендаціях основні напрями, форми і методи соціокультурної діяльності можуть бути використані бібліотечними фахівцями для розширення арсеналу ідей та інструментів соціокультурної роботи бібліотеки. Спираючись на досвід колег і використовуючи свій творчий потенціал, освітянські бібліотекарі спроможні розробити нові соціокультурні програми, проекти і заходи освітнього, культурного та наукового спрямування, зробити перебування читачів у бібліотеці комфортним, інформаційно насиченим і цікавим, а бібліотеку – привабливою.

Список використаних джерел

1. **Артюх, Л.** Шкільна бібліотека – інформаційний центр шкільного краєзнавства : [досвід роботи б-ки Шпитьків. ЗОШ І–ІІІ ст. Києво-Святошин. р-ну Київ. обл.] / Любов Артюх // Шкільний бібл.-інформ. центр. – 2014. – № 3. – С. 19–25.
2. **Бібліотека вищого навчального закладу – ресурсний, інформаційно-аналітичний центр в епоху електронних комунікацій** [Електронний ресурс]: матеріали регіон. наук.-практ. конф., 19 груд. 2013 р. / [уклад.: В. М. Белінська, Н. В. Мороз]. – Чернігів : Наук. б-ка ЧДІЕУ, 2013. – 53 с. – Режим доступу: <https://bit.ly/2Up4JQK> (дата звернення 15.04.2019). – Назва з екрана.
3. **Білоус, В. С.** Проектна діяльність – важлива складова розвитку бібліотеки та професійного зростання бібліотекарів: методичні рекомендації / В. С. Білоус. – Вінниця, 2014. – 80 с. – (Серія «Основи бібліотечно-бібліографічних знань»).
4. **Білоус, В.** Проектна діяльність як інструмент модернізації бібліотеки вищого навчального закладу / В. Білоус // Вісн. Кн. палати. – 2014. – № 4. – С. 17 – 18.
5. **Бондаренко, В.** Мобільні застосунки як інструмент у соціокультурних комунікаціях можливості адаптації в діяльності наукових бібліотек / В. Бондаренко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2017. – Вип. 46. – С. 426–444. – Текст статті доступний в інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/npnbuimviv_2017_46_28. (дата звернення 15.04.2019).
6. **Василенко, О. Б.** Тематика книжкових виставок / О. Б. Василенко // Шкільна б-ка. – 2017. – № 3. – С. 4.
7. **Виставкова діяльність: сучасні тенденції** // Шкільна б-ка. – 2017. – № 3. – С. 1–3.
8. **Віжічаніна, Л.** Сучасні тенденції розвитку бібліотек як соціокультурних центрів [Електронний ресурс] / Л. Віжічаніна // Віртуальний бібліограф. ХОУНБ ім. О. Гончара : [сайт відділу наук. інформації та бібліографії Херсон. обл. універсальної наук. б-ки ім. Олесея Гончара]. – Текст. дані. – Херсон, [б. р.]. – Режим доступу: <http://biblio.lib.kherson.ua/suchasni-tendantsii.htm> (дата звернення 15.04.2019). – Назва з екрана.
9. **Войцех, Р. М.** Інноваційні форми масової роботи шкільної бібліотеки : [основні методи і форми масової роботи] / Войцех Раїса Миколаївна // Шкільна б-ка плюс. – 2016. – Черв. (№ 11/12). – С. 1–31.

10. **Волкова, Г. С.** Проектна діяльність як передумова інноваційного розвитку бібліотеки Полтавського університету економіки і торгівлі / Г. С. Волкова // Бібл. форум України. – 2015. – № 1. – С. 19–22.

11. **Ворфлік, Л. В.** Шкільна бібліотека – осередок національно-патріотичного виховання молоді / Л. В. Ворфлік, З. Г. Жеребкіна // Шкільна б-ка плюс. – 2017. – Жовт. (№ 19/20). – С. 4–7.

12. **Воскобойнікова-Гузева, О.** Соціальне партнерство як чинник розвитку бібліотечно-інформаційної сфери України / О. Воскобойнікова-Гузева // Бібл. вісн. 2014. – № 4. – С. 3–7.

13. **Ганноченко, Н.** Шкільна бібліотека – осередок громадянсько-патріотичного виховання дітей : [досвід роботи б-ки загальноосвіт. шк. I–III ст. № 7 Смілян. міськради Черкас. обл.] / Неля Ганноченко ; рецензент Йовко Олена // Шкільна б-ка плюс. – 2016. – Трав. (№ 9/10). – С. 14–22.

14. **Гирба, А. В.** Краща робота як пріоритетний напрямок діяльності педагогічного колективу та шкільного бібліотекаря (з досвіду роботи Губівської загальноосвітньої школи I–III ступенів імені Дем'яна Бедного) / А. В. Гирба // Пед. вісн. – Кіровоград, 2014. – № 1/2. – С. 123–126. – Текст статті доступний також в інтернеті: <http://koippo414.at.ua/ld/1/102...pdf> (дата звернення 15.04.2019).

15. **Григор'єва, О. О.** Напрями роботи шкільної бібліотеки в національно-патріотичному вихованні : [досвід роботи б-ки Харків. гімназії № 6 «Маріїнська гімназія»] / О. О. Григор'єва // Шкільна б-ка плюс. – 2018. – Січ. (№ 1/2). – С. 11–13. – Ст. із зб.: Роль шкільної бібліотеки в національно-патріотичному вихованні учнівської молоді : зб. метод. матеріалів / [упоряд.: Ворфлік Л. В., Жеребкіна З. Г. ; за заг. ред. Л. Д. Покроєвої, С. Є. Вольянської] ; Харків. акад. неперерв. освіти. – Харків, 2017. – 235 с.

16. **Дікунова, О.** Корпоративні проекти освітянських бібліотек як засіб формування інформаційно-комунікаційного середовища / О. Дікунова // Вісн. Львів. ун-ту. Серія «Книгознавство, бібліотекознавство та інформ. технології». – 2014. – Вип. 9. – С. 194–199.

17. **Духневич, Н. Б.** Книжкові інсталяції в шкільній бібліотеці / Н. Б. Духневич // Шкільний бібліотекар. – 2017. – № 10. – С. 2–3.

18. **Как подготовить и провести библиотечное мероприятие** : [метод. рек.] // Шкільна б-ка. – 2016. – № 2. – С. 33–35.

19. **Кирій, С.** Культурно-просвітницька діяльність Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського як засіб розкриття інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу : [досвід ДНПБ

ім. В. О. Сухомлинського з розкриття інтегр. галузевого інформац. ресурсу засобами культур.-просвітн. роботи: за допомогою круглих столів, пед. читань, пед. рад, книжк. виставок, екскурсій та ін.] / Світлана Кириї // Бібл. вісн. – 2013. – № 4. – С. 47–53.

20. **Клімова, С. В.** Традиційні та інноваційні форми роботи шкільного бібліотекаря у формуванні системоутворюючих понять національної свідомості юних читачів / С. В. Клімова // Шкільна б-ка плюс. – 2017. – Жовт. (№ 19/20). – С. 7–11.

21. **Когут, В. О.** Щоб не замулювались джерела пам'яті: шкільна бібліотека як осередок краєзнавчого та екологічного виховання : [досвід роботи б-ки Тернівської ЗОШ І–ІІІ ст.] / В. О. Когут // Пед. вісн. – Кіровоград, 2014. – № 1/2. – С. 127–129. – Текст статті доступний також в інтернеті: <http://koippo414.at.ua/ld/1/103...pdf>. (дата звернення 15.04.2019).

22. **Коляда-Березовська, Т.** Культура-інформація-освіта: партнерство вишів та бібліотечно-інформаційних центрів / Т. Коляда-Березовська // Аркадія. – 2016. – № 1. – С. 160–164.

23. **Королько, В.** Паблік рілейшнз. Наукові основи, методика, практика : підручник / Валентин Королько. – Вид. 2-ге, допов. – Київ : Скарби, 2001. – 400 с.

24. **Костенко, М. О.** Формування національної самосвідомості читачів : (заходи українознавчої тематики) / М. О. Костенко // Шкільний бібліотекар. – 2017. – № 1. – С. 10–15.

25. **Коханова, І.** Бібліотека як заклад просвіти й провідник елементів соціальної реклами / Ірина Коханова // Вісн. Кн. палати. – 2013. – № 6. – С. 21–24.

26. **Кочубей, Н. В.** Соціокультурна діяльність : навч. посіб. / Наталія Василівна Кочубей ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Суми : Університет. кн., 2015. – 121 с.

27. **Кунанець, Н. Е.** Соціокомунікаційний підхід у бібліотекознавстві: інновація чи відновлення традицій / Н. Е. Кунанець // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2014. – № 4. – С. 11–18.

28. **Лалак, О.** «Жива бібліотека» як інноваційна соціально-комунікаційна технологія міжкультурної інтеракції / О. Лалак // Бібл. вісн. – 2016. – № 2. – С. 17–21.

29. **Лаптева, О. М.** Співпраця шкільної бібліотеки з педагогічним колективом і батьками в національно-патріотичному вихованні / О. М. Лаптева // Шкільна б-ка плюс. – 2018. – Січ. (№ 1/2). – С. 22–26.

30. **Левченко, М. І.** Краєзнавство як дійовий засіб патріотичного виховання молоді: завдання роботи бібліотеки / Левченко М. І. // Шкільна б-ка плюс. – 2018. – Квіт. (№ 7/8). – С. 2–5. – Ст. із вид.: Роль шкільної бібліотеки в національно-патріотичному вихованні учнівської молоді : зб. метод. матеріалів / [упоряд.: Ворфлік Л. В., Жеребкіна З. Г. ; за заг. ред. Л. Д. Покроєвої, С. Є. Вольянської] ; Харків. акад. неперерв. освіти. – Харків, 2017. – 235 с.

31. **Макарова, Е. А.** Методические материалы по дисциплине «Теория и история социально-культурной деятельности. Белорусский государственный университет культуры и искусств» [Електронний ресурс] / Е. А. Макарова // Studfile: [офіц. портал]. – Текст. дані. – Мінск, 2016. – Режим доступу: <https://studfiles.net/preview/5439431/page:16> (дата звернення: 20.04.19). – Назва з екрана.

32. **Матвійчук, О. Є.** Бібліотека як соціокультурний інститут: освітньо-виховна місія [Електронний ресурс] / О. Є. Матвійчук // Інституційний репозиторій Київського університету імені Бориса Грінченка. – Текст. дані. – Київ, 2010. – Режим доступу: <https://bit.ly/2EldxNP> (дата звернення: 20.04.19). – Назва з екрана.

33. **Матвійчук, О. Є.** Закономірності розвитку бібліотек як соціокультурних центрів в Україні [Електронний ресурс] / Матвійчук Оксана Євгенівна // Наукова бібліотека України. – Текст. дані. – [Київ, б. р.]. – Режим доступу: <https://bit.ly/2UD32hX>. (дата звернення: 29.04.19). – Назва з екрана.

34. **Матвійчук, О. Є.** Соціокультурна діяльність бібліотек: термінологічний аспект [Електронний ресурс] / Оксана Євгенівна Матвійчук // StattiOnline : б-ка наук. ст. – Текст. дані. – [Київ, б. р.]. – Режим доступу: <https://bit.ly/2OV2WwP> (дата звернення: 29.04.19). – Назва з екрана.

35. **Матвійчук, О. Є.** Форми та методи соціокультурної діяльності бібліотек / О. Є. Матвійчук // Сучасна бібліотека в інноваційному освітньому просторі : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. – Луганськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2011. – С. 223–233.

36. **Науково-педагогічний лекторій** [Електронний ресурс] // Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського : [офіц. портал]. – Текст. дані. – Київ, 2016. – Режим доступу: <http://dnpb.gov.ua/науково-інформаційна-діяльність/науково-педагогічний-лекторій/> (дата звернення 13.08.18). – Назва з екрана.

37. **Начерки до методології досліджень соціальних комунікацій** (наукова стаття, оприлюднено 12 лютого 2011 року) : [Наукова сторінка професора Володимира Різуна] // Інститут журналістики : [сайт] – Текст. дані. – Київ, 2011. –

С. 1. – Режим доступу: http://journlib.univ.kiev.ua/Nacherky_do_metodologiyi.pdf (дата звернення 29.04.2019). – Назва з екрана.

38. **Паблік Рілейшнз** [Електронний ресурс] // Українська бібліотечна енциклопедія. Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого : [офіц. портал]. – Текст. дані. – Київ, 2018. – Режим доступу: <https://bit.ly/2GiCidl> (дата звернення 20.04.19). – Назва з екрана.

39. **Патріотичне виховання у шкільних бібліотеках: методи та підходи** : метод. рек. / [авт.: І. І. Хемчян, Л. М. Бондар, Т. В. Добко, А. І. Рубан ; наук. ред.: Л. Д. Березівська, Т. В. Добко] ; НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ, 2017. – 103 с. – (Серія «На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек» ; вип. 16).

40. **Переверзева, Ю. А.** Библиотека как современный социально-культурный центр: Теоретические и организационные вопросы деятельности // Материалы международного конгресса «Библиотека как феномен культуры», Минск (23–27 окт. 2013) / Нац. б-ка Беларуси ; сост. А. А. Суша. – Минск, 2013. – С. 36–41.

41. **Положення про мережу освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та Академії педагогічних наук України** : затв. наказом М-ва освіти і науки України та Акад. пед. наук України від 30.05.2003 р. № 334/31 // Інформ. зб. М-ва освіти і науки України. – 2003. – № 21. – С. 27–32.

42. **Присяжна, Л. В.** Bibliosoworking у структурі сучасних інформаційних комунікацій / Л. В. Присяжна // Бібліотека. Наука. Комунікація: формування національного інформаційного простору : матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 4–6 жовт. 2016 р.) / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України, Рада директорів б-к та інформ. центрів – членів МААН. – Київ, 2016. – 360 с.

43. **Притуляк, Т. Є.** Проектна діяльність університетської бібліотеки як фактор її розвитку (з досвіду роботи науково-технічної бібліотеки Вінницького національного технічного університету) [Електронний ресурс] // Збірник наукових праць професорсько-викладацького складу ДонНУ імені Василя Стуса за 2015–2016 рр. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://jpvs.donnu.edu.ua/article/view/3835> (дата звернення 19.04.2019). – Назва з екрана.

44. **Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах** : наказ М-ва

освіти і науки від 16.06.2015 № 641 // Інформ. зб. та комент. М-ва освіти і науки України. – 2015. – № 7. – С. 70–95. – Дод.: Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді ; Заходи щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді ; Методичні рекомендації щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах.

45. **Рекомендаційний список літератури „Шкільна бібліотека – центр творчого розвитку дитини”** (до 100-річчя від дня народження В. О. Сухомлинського) / [уклад. А. І. Рубан ; Держ. наук.-пед. б ка України ім. В. О. Сухомлинського] // Шкільна б-ка плюс. – 2018. – Верес. (№ 17/18). – С. 7–10.

46. **Різун, В. В.** Зі статті «Соціальнокомунікаційний підхід у науці та галузі соціальної інженерії» / В. В. Різун // Інститут журналістики : [сайт]. – Текст. дані. – Київ, [б. р.]. – Режим доступу: http://journalib.univ.kiev.ua/Socialniy_pidhid.pdf (дата звернення: 20.04.19). – Назва з екрана.

47. **Рогова, П.** Типологічні ознаки педагогічних бібліотек / Павла Рогова // Директор шк., ліцею, гімназії. – 2003. – № 5/6. – С. 120–125.

48. **Роль шкільної бібліотеки в національно-патріотичному вихованні учнівської молоді** : зб. метод. матеріалів / [упоряд.: Ворфлік Л. В., Жеребкіна З. Г. ; за заг. ред. Л. Д. Покроєвої, С. Є. Вольянської] ; Харків. акад. неперерв. освіти. – Харків, 2017. – 235 с.

49. **Романенко, Н. П.** Розвиток шкільної бібліотеки як засіб формування освітньо-виховного простору навчального закладу : [із досвіду роботи б ки ЗОШ № 129 м. Харкова] / Н. П. Романенко, Н. І. Зубкова // Шкільний бібліотекар. – 2017. – № 6. – С. 4–8.

50. **Сафонова, Т.** Дитячі бібліотеки України: соціокультурний аспект / Т. Сафонова // Вісн. Кн. палати. – 2017. – № 7. – С. 10–14.

51. **Сидоренко, Т. В.** Інноваційні підходи до культурно-просвітницької діяльності бібліотек вищих навчальних закладів [Електронний ресурс] / Т. В. Сидоренко // Візія бібліотеки ВНЗ в контексті розвитку сучасних соціокомунікативних технологій : Всеукр. наук.-практ. конф. – Миколаїв, 2017. – Режим доступу: <https://bit.ly/2G5GQF8> (дата звернення: 20.04.19). – Назва з екрана.

52. **Сінькова, С.** PR-діяльність публічних бібліотек. Методичні рекомендації [Електронний ресурс] / С. Сінькова // Calameo: професійні публікації : [офіц. портал]. – Текст. дані. – Хмельницький, 2015. – Режим доступу: <https://bit.ly/2Vxx5VC> (дата звернення: 20.04.19). – Назва з екрана.

53. **Социальные коммуникации: (теория, методология, деятельность) :** слов.-справ. / [авт.-сост. В. А. Ильганаева]. – Харьков : Гор. тип., 2009. – 391 с.

54. **Соціокультурна діяльність бібліотек** [Електронний ресурс] // Українська бібліотечна енциклопедія. Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого : [офіц. портал]. – Текст. дані. – Київ, 2017. – Режим доступу: <https://bit.ly/2J7SG49> (дата звернення: 20.04.19). – Назва з екрана.

55. **Соціокультурна діяльність бібліотек: з досвіду роботи** [Електронний ресурс] : метод. огляд // Запорізька обласна універсальна наукова бібліотека : офіц. сайт. – Запоріжжя, [б. р.] – Режим доступу: <https://zounb.zp.ua/node/6469> (дата звернення 15.04.2019). – Назва з екрана.

56. **Соціокультурна діяльність: Публічні бібліотеки** / Національна парламентська бібліотека України ; уклад: С. Кравченко, І. Цуріна. – Київ, 2005. – 67 с.

57. **Спіріна, Т.** Соціокультурна діяльність, як засіб формування життєвих цінностей молоді у вільний від навчання час / Т. Спіріна // Вісн. Прикарпат. ун-ту. Педагогіка. – 2005. – Вип. 11. – С. 138–145.

58. **Створення віртуальних виставок: методика, web-сервіси, робота з MS Power Point** : [Електронний ресурс] : метод. рек. / Маріуп. держ. ун т, Наук. б-ка ; [авт.-уклад.: О. В. Дейниченко, Д. А. Дунук ; відп. за вип. А. П. Шакула]. – Електрон. дані. – Маріуполь : [МДУ], 2013. – 24 с. – (Сер. „Інформаційні технології в бібліотеці” ; вип. 3). – Режим доступу: http://slibr.mdu.in.ua/olderfiles/vudannja/itb_Vip.3_2013.pdf. (дата звернення: 20.04.19). – Назва з екрана.

59. **Степанов В. Ю.** Соціокультурний простір сучасності // Вісн. Харків. держ. акад. культури. – 2014. – Вип. 43. – С.109.

60. **Стратегія розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України»** (Відомості Верховної Ради України, 2016. – , № 219-р, від 23 бер.) [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Законодавство України : [офіц. портал]. – Текст. дані. – Київ, 2016. – Режим доступу: <https://bit.ly/2U1PkB9> (дата звернення: 20.04.19). – Назва з екрана.

61. **Сучасні форми роботи в бібліотеках** (інформація до словника успішного бібліотекаря) / матеріал підгот. С. Ковальчук // Бібл. планета. – 2014. – № 4. – С. 14–17.

62. **У Великоолександрівських бібліотеках проходять кінопокази документальних фільмів у рамках соціального проекту «БібліоКіноСалон»**

[Електронний ресурс] // Херсонська ОДА : [офіц. портал]. – Текст. дані. – Херсон, 2015. – Режим доступу: <https://bit.ly/2D2F8Tj> (дата звернення 20.04.19). – Назва з екрана.

63. **Федорченко, Н.** Соціокультурна діяльність Богуславської ЦРБ / Федорченко Н. // Бібл. планета. – 2018. – № 1. – С. 23–25.

64. **Хемчян, І. І.** Формування патріотизму як основа виховної роботи шкільної бібліотеки / Ірина Іванівна Хемчян // Шкіл. б-ка плюс. – 2016. – Листоп. (№ 21/22). – С. 2–6.

65. **Хіміч, Я. О.** Інноваційні зміни в бібліотеці на основі проектного, кадрового менеджменту та ініціативної діяльності бібліотек : посіб. для бібліотекарів за програмою підвищ. кваліфікації бібл. працівників / Я. О. Хіміч ; Укр. бібл. асоц. – Київ : Самміт-Книга, 2012. – 86 с.

66. **Чорна, І.** Бібліокре@тив / Ірина Чорна // Бібл. форум: історія, теорія і практика. – 2017. – № 2. – С. 33–34.

67. **Чернелівська, Т. М.** Соціокультурна діяльність бібліотеки ВНЗ: напрями розгортання у комунікаційному просторі університету / Т. М. Чернелівська // Матеріали наукової конференції професорсько-викладацького складу, наукових працівників і здобувачів наукового ступеня за підсумками науково-дослідної роботи за період 2015–2016 рр. (15–18 трав. 2017 р.): у 2 т. – Вінниця : Донец. нац. ун-т ім. Василя Стуса, 2017. – Т. 1. – С. 72–76. – Текст статті доступний в інтернеті: <http://jpvvs.donnu.edu.ua/article/viewFile/3839/3872> (дата звернення: 20.04.19).

68. **Шкира, О.** Артпростір в бібліотечному середовищі як інструмент особистісного та професійного зростання фахівців бібліотеки / Шкира Ольга // Бібліотека закладу вищої освіти в умовах трансформаційних змін: відкрита наука, відкритий доступ, цифрова педагогіка : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Полтава, 21–21 верес. 2018 р.) / Полтав. нац. пед. ун т ім. В. Г. Короленка, Бібліотека ім. М. А. Жовтобрюха, Держ. наук.-пед. б ка України ім. В. О. Сухомлинського [та ін.] ; [редкол.: Степаненко М. І. та ін.]. – Полтава, 2018. – С. 134–139. – Текст статті доступний також в інтернеті: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/10759> (дата звернення: 20.04.19).

69. **Шкільна бібліотека. Виховні заходи** / [авт. кол.: Наталія Литвин та ін. ; упоряд. Н. Харченко ; ред. рада: М. Мосієнко та ін.]. – Київ : Шкільний світ, 2016. – 156, [2] с. – (Серія „Бібліотека «Шкільного світу»”).

70. **Ятленко І. В.** Роль бібліотеки у вихованні культури здоров'я : [досвід роботи шкіл. бібліотекарів м. Харкова] / І. В. Ятленко // Шкільний бібліотекар. – 2018. – № 4. – С. 2–6.

Сценарії виховних заходів, уроків, тренінгів

З правового виховання

1. Болотна, Т. Право дітей – жити у світі без насильства : вихов. захід для учнів 9–11-х кл. / Таїсія Болотна // Сучас. шк. України. – 2016. – № 5. – С. 41.
2. Виклюк, С. Права дитини. Урок для учнів 3-го класу [Електронний ресурс] / С. Виклюк // Освіта.ua. – Текст. дані. – [Україна, 2018]. – Режим доступу: https://ru.osvita.ua/school/lessons_summary/initial/2181/ (дата звернення: 16.10.2018). – Назва з екрана.
3. Все про права дитини [Електронний ресурс] : [добірка виховних заходів для учнів початкових класів] // Портал вчителів початкових класів «Урок». – Текст. дані. – [Україна, 2018]. – Режим доступу: http://www.yrok.net.ua/load/vikhovna_robota/vse_pro_prava_ditini/161 (дата звернення: 16.10.2018). – Назва з екрана.
4. Гаврилова, О. М. Знай свої права, дитино! : година спілкування / О. М. Гаврилова // Вихователю ГПД. Усе для роботи. – 2018. – № 3. – С. 21–24.
5. Гаврилюк, Г. Виховний захід: «Права дитини – вивчай сумлінно!» [для учнів 5–8 класів] [Електронний ресурс] / Ганна Гаврилюк // На урок : освіт. проект. – Текст. дані. – Україна, [2017]. – Режим доступу: <https://naurok.com.ua/vihovniy-zahid-prava-ditini---vivchay-sumlinno-12009.html> (дата звернення: 16.10.2018). – Назва з екрана.
6. Геращенко, Т. О. Громадяни України. Права й обов'язки громадян : урок курсу «Я у світі» у 3-му кл. / Т. О. Геращенко // Початкове навчання та виховання. – 2018. – № 9. – С. 7–13.
7. Коряченко, Л. В. Сценарій виховної години для 3 класу на тему: «Подорож в країну Прав дитини» [Електронний ресурс] / Л. В. Коряченко // На урок : освіт. проект. – Текст. дані. – Україна, [2017]. – Режим доступу: <https://naurok.com.ua/podorozh-v-kra-nu-prav-ditini-723.html> (дата звернення: 16.10.2018). – Назва з екрана.
8. Крикун, Л. Права та відповідальність дитини в Україні / Л. Крикун, О. Коваль // Історія та правознавство. – 2015. – № 6. – С. 2–5.
9. Кучерява, О. В. Права й обов'язки : вихов. захід з правового виховання для учнів 3–4-х кл. / О. В. Кучерява // Початкове навчання та виховання. – 2018. – № 13/15. – С. 103–105.

- 10.Нагорнюк, В. О. Права та обов'язки громадян України. Діти та їхні права : правознавство. 10 кл. / В. О. Нагорнюк // Історія та правознавство. – 2018. – № 9. – С. 27–31.
- 11.Нагорнюк, В. О. Право на освіту в Україні : правознавство. 9 кл. : [розробка комбін. уроку] / В. О. Нагорнюк // Історія та правознавство. – 2018. – № 12. – С. 18–21.
- 12.Насалик, Н. В. Конспект уроку на тему: «Права дітей» [для учнів 9 класу] [Електронний ресурс] / Насалик Наталія Василівна // Всеосвіта. – Текст. дані. – Київ, 2018. – Режим доступу: <https://vseosvita.ua/library/konspekt-uroku-natemu-prava-ditej-7558.html> (дата звернення: 16.10.2018). – Назва з екрана.
- 13.Пабат, Т. В. Декларація прав дитини. Основний Закон держави. Обов'язки батьків та дітей : урок курсу «Я у світі» у 3-му кл. / Т. В. Пабат // Початкове навчання та виховання. – 2018. – № 13/15. – С. 62–65.
- 14.Селезька, Т. Твої права й обов'язки : урок-гра для учнів 5-х кл. / Тамара Селезька // Шкільний світ. – 2018. – Січ. (№ 2). – С. 34–39.
- 15.Соколінська, В. В. Сценарій виховного заходу «Права та обов'язки дитини» [для учнів 9–10 класів] [Електронний ресурс] / Соколінська Вікторія Володимирівна // Освітній портал «Академія». – Текст. дані. – Київ, 2018. – Режим доступу: <https://academia.in.ua/content/stsenariy-vykhovnoho-zakhodu-prava-taobovyazky-dytyny> (дата звернення: 22.11.2018). – Назва з екрана.
- 16.Сюрха, Т. Обстоювання прав дітей : засідання пед. ради / Тетяна Сюрха // Сучас. шк. України. – 2016. – № 5. – С. 18–24.
- 17.Третяк, О. Формування ціннісного ставлення до людини в молодших школярів : [у статті представлено орієнтовну програму для учнів 1–4 класів «Формування ціннісного ставлення до людини в молодших школярів», а також сценарії виховних годин для учнів початкової школи] / Ольга Третяк // Сучас. шк України. – 2016. – № 5. – С. 26–33.
- 18.Турчак, Т. С. Урок з правознавства (9 клас). Тема: «Права, свободи й обов'язки людини й громадянина» / Тетяна Сергіївна Турчак // Сучас. урок. – 2017. – Ч. 1. – С. 184–190.
- 19.Хоруженко, В. М. Права і обов'язки дитини [Електронний ресурс] : [сценарій виховного заходу для учнів початкових класів] / Хоруженко Валентина Миколаївна // Острів знань. – Текст. дані. – Київ, 2018. – Режим доступу: <http://shkola.ostriv.in.ua/publication/code-66019E2ED842B/list-AAB774EB26> (дата звернення: 22.11.2018). – Назва з екрана.

- 20.Шкатула, О. Я – людина, тому маю права... : правова вікторина для учнів 10–11-х кл. / Олександр Шкатула // Сучас. шк. України. – 2016. – № 5. – С. 46–47.
- 21.Шурін, Л. Права і свободи людини : урок для учнів у 9–11-х кл. : [розробка уроку-презентації проектів] / Лариса Шурін // Сучас. шк. України. – 2016. – № 5. – С. 34–40.
- 22.Юрчак, М. М. Права дитини [Електронний ресурс] : виховна година, 5–9 кл. / Юрчак Марта Михайлівна // Шкільне життя : вчителям, учням, батькам. – Текст. дані. – [Україна], 2017. – Режим доступу: <https://www.schoolife.org.ua/479> -2017/ (дата звернення: 22.11.2018). – Назва з екрана.
- З патріотичного виховання**
- 23.Андрукевич, Н. В. «Ім у віках судилося безсмертя» / Н. В. Андрукевич // Шкільний бібліотекар. – 2018. – № 6. – С. 13–15.
- 24.Батраченко, О. В. Проект "Усім серцем люблю Україну" / О. В. Батраченко // Виховна робота в школі. – 2018. – №11. – С. 6–12.
- 25.Без верби і калини нема України : сценарії вихов. заходів : 1–4 кл. : [посібник] / упоряд. Фіцай-Корсак М. М. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2014. – 87, [1] с. : ноти. – Бібліогр.: с. [88].
- 26.Бондарь, Л. Роль школьної библиотеки в воспитании гражданина-патриота / Людмила Бондарь // INFOLIB : ахборот-кутубхона хабарномаси = информац.–библ. вестник . – 2018. – № 3. – С. 50–53.
- 27.Бурико, О. М. Україна гідна свободи! : (виховний захід до Дня гідності і свободи) (9–11 кл.) / О. М. Бурико // Виховна робота в школі. – 2018. – № 10. – С. 9–13.
- 28.Геряк, Т. Захисники Вітчизни у моїй родині / Тетяна Геряк // Початкова шк. – 2019. – № 1. – С. 39–40.
- 29.Голенко З. Лист у безсмертя : історична година до Дня пам'яті героїв Крут / Зінаїда Голенко // Шкільний світ. – 2018. – № 15. – С. 12–15.
- 30.Голенко, З. Бібліотеки як виховний ресурс : з досвіду роботи бібліотеки гімназії / Зінаїда Голенко // Шкільний світ. – 2018. – № 15. – С. 5–11.
- 31.Голенко, З. Свято Єднання : сценарій свята до Дня Соборності України / Зінаїда Голенко, Наталія Цап // Шкільний світ. – 2018. – № 15. – С. 25–28.
- 32.Давиденко, Г. П. Вшанування пам'яті Героїв Небесної Сотні / Г. П. Давиденко // Виховна робота в школі. – 2019. – № 1. – С. 1–3.

33. Данилів, Г. Є. Найрідніша земля – Україна : виховний захід / Г. Є. Данилів // Вихователю ГПД. Усе для роботи. – 2019. – № 3. – С. 7–10.
34. Даценко, Г. В. «Козацькому роду нема переводу» : (вихов. захід для уч. 2-го кл.): [сценарій виховного заходу патріот. спрямування] / Г. В. Даценко // Мистецтво в школі: музика, образотворче мистецтво, художня культура. – 2018. – № 10. – С. 14–17.
35. Журба, К. Ключ до скрині козацьких скарбів : методика проведення козацької гри-квесту для учнів 6–8-х класів / Катерина Журба, Ірина Шкільна // Шкільний світ. – 2019. – № 3. – С. 16–27.
36. Зайко Н., Майбутнє України будемо разом! : патріотичний проект бібліотеки / Наталія. Зайко // Бібл. форум: історія, теорія і практика. – 2017. – № 2. – С. 25–27.
37. Запорожець, О. О. Пріоритетні напрями роботи бібліотеки для розвитку сучасної української школи засобами прогресивних технологій : семінар-практикум для шк. бібліотекарів : [сценарій проведення заходу, спрямов. на патріот. виховання учнів] / О. О. Запорожець // Шкільна б-ка. – 2018. – Трав. (№ 9/10). – С. 11–14.
38. Зав'ю вінки на всі святки : сценарії до держ. та нар. свят, пам'ятних дат і конкурсно-розваж. прогр. / Рада директорів обл. центрів народн. творчості, Луганс. обл. центр народн. творчості, Вінниц. облас. центр народн. творчості ; відп. ред. Н. Космина. – Вінниця : Книга-Вега, 2007. – 223 с.
39. Калошин, В. Ф. Патріотичне виховання учнівської молоді / В. Ф. Калошин // Виховна робота в школі. – 2018. – № 12. – С. 1–16
40. Коломієць, Т. Організація патріотичного виховання в закладі освіти за сучасних умов / Т. Коломієць // Виховна робота в школі. – 2018. – № 10. – С. 2–7.
41. Короткіх, Л. В. Україна – край мій рідний : година спілкування / Л. В. Короткіх // Вихователю ГПД. Усе для роботи. – 2018. – № 10. – С. 15–17.
42. Кострицька, З. До Дня Соборності України : (виховний захід) / Зоя Кострицька // Початкова шк. – 2018. – № 12. – С. 56–57.
43. Левченко, М. І. Барви рідного краю : програма краєзнавчого циклу на допомогу колегам-бібліотекарям / [М. І. Левченко] // Шкільна. б-ка плюс. – 2018. – Квітень (№ 7/8). – С. 6–7.

44. Левченко, М. І. Краєзнавство як дійовий засіб патріотичного виховання молоді: завдання роботи бібліотеки / М. І. Левченко // Шкільна б-ка плюс. – 2018. – Квіт. (№ 7/8). – С. 2–5.
45. Лесечко, Т. Є. День пам'яті "Такі герої не вмирають" : (до Дня пам'яті Героїв Небесної Сотні) / Т. Є. Лесечко // Виховна робота в школі. – 2018. – № 12. – С. 19–22
46. Мезенцева, Н. В. Краєзнавство як складова національно-патріотичного виховання молоді / Н. В. Мезенцева // Шкільна б-ка плюс. – 2018. – Квіт. (№ 7/8). – С. 10–12.
47. Мезенцева, Н. В. Як тебе не любити... Мерефо моя! : бібл. урок про краєзнав. картотеку для учнів 5 кл. / [Н. В. Мезенцева] // Шкільна б-ка плюс. – 2018. – Квіт. (№ 7/8). – С. 13–14.
48. Ми віримо в майбутнє твоє, Україно! : (сценарії виховних заходів національного спрямування). – Харків : Основа, 2014. – 128 с. – (Серія «Виховна робота»).
49. Мисник, Л. А. «Хай в серці кожної дитини живе любов до України» (виховний захід) / Л. А. Мисник // Шкільний бібліотекар. – 2018. – № 7. – С. 20–22.
50. Неймет, І. В. Мир і злагода – пріоритети української держави : (виховний захід, 10–11 кл.) / І. В. Неймет // Виховна робота в школі. – 2019. – № 2. – С. 11–12.
51. Нечепоренко, В. З Україною в серці : виховний захід / Валерія Нечепоренко // Профтехосвіта. – 2019. – № 4. – С. 24–29.
52. Новак, О. В. Формування патріотизму, ціннісних орієнтирів і громадянської самосвідомості у вихованців засобами активних форм роботи / О. В. Новак // Виховна робота в школі. – 2018. – № 11. – С. 2–5.
53. Овсюк, О. А. «Ми – діти твої, Україно!» : (нац.-патріот. гра для учнів 9–11-х кл.) / О. А. Овсюк // Шкільна б-ка плюс. – 2018. – Лют. (№ 3/4). – С. 24–25.
54. Олійник, І. В. «Героїв стежина – від батька до сина!» : (шкільне свято до Дня ЗСУ) / І. В. Олійник // Виховна робота в школі. – 2018. – № 11. – С. 1–5.
55. Осташко, Л. В. «Небесна Сотня – герої нашого часу» : (вечір-реквієм для учнів 9–11-х кл.) / Л. В. Осташко // Шкільний бібліотекар. – 2015. – № 10. – С. 29–35.
56. Петрова, Н. Ми – кияни : (виховний захід) / Н. Петрова // Початкова шк. – 2018. – № 10. – С. 54–55.

- 57.Пигуль, К. І. Роль шкільного музею та бібліотеки у формуванні національної свідомості учнів : [досвід роботи б-ки Люботин. ЗОШ І–ІІІ ст. № 5] / К. І. Пигуль // Шкільна б-ка плюс. – 2018. – Берез. (№ 5/6). – С. 20–26.
- 58.Пістун, Т. Сльози твої, Україно : сценарії виховних заходів / Тамара Пістун. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2008. – 95 с.
- 59.Пістун, Т. В. Рідна моя Україна : посіб. для педагогів, студ., учнів : виховні бесіди, просвітницькі години, календарні свята, сценарії / Т. В. Пістун. – Вид. 2-ге, допов. і переробл. – Тернопіль : Навчальна книга - Богдан, 2013. – 223 с.
- 60.Прима, О. Л. Куточок пам'яті воїнів АТО. Відкриття експозиції / О. Л. Прима // Шкільний бібліотекар. – 2019. – № 4. – С. 36–38.
- 61.Резнік, Ю. М. Моя ненька – Україно! : година спілкування у 3–4-х класах / Ю. М. Резнік / Вихователю ГПД. Усе для роботи. – 2018. – №10. – С. 9–11.
- 62.Руденко, Т. Д. «З тобою, роде мій орлиний, іду дорогами війни» : (урок мужності для учнів 9-х кл.) / Т. Д. Руденко // Шкільний бібліотекар. – 2015. – № 4. – С. 7–11.
- 63.Руденко, Т. Д. «Згадаймо всіх поіменно...» : урок мужності для учнів 10 кл. до 70-річчя Великої Перемоги / Т. Д. Руденко // Шкільна б-ка плюс. – 2015. – Берез. (№ 5/6). – С. 14–19.
- 64.Руденко, Т. Д. Неопалимі сторінки історії в українській літературі : вечір пам'яті для учнів 11 кл. до 70-річчя Великої Перемоги / Т. Д. Руденко // Шкільна б-ка плюс. – 2015. – Берез. (№ 5/6). – С. 20–26.
- 65.Святецька, Т. В. Я люблю Україну : розважально-пізнавальна гра / Т. В. Святецька // Вихователю ГПД. Усе для роботи. – 2019. – № 2. – С. 5–7.
- 66.Серебрій, Л. А. Національно-патріотичне виховання дітей у сучасній школі / Лариса Анатоліївна Серебрій, Тетяна В'ячеславівна Колесніченко, Ксенія Миколаївна Систалюк // Таврійський вісн. освіти. – 2018. – № 3. – С. 214–221.
- 67.Симоненко, В. А. «Ви захищаєте свою родину і вільну землю, рідну Україну» : (привітання односельчанам до Дня ЗСУ) / В. А. Симоненко. // Виховна робота в школі. – 2018. – № 11. – С. 6–12.
- 68.Смаль, В. Нащадки славних запорожців : пізнавально-розважальний конкурс / В. Смаль / Профтехосвіта : [журн. для працівників профтехосвіти всіх рівнів]. – 2019. – №4. – С.30–31.
- 69.Степанець, С. Я – це Україна! / Світлана Степанець // Початкова шк. – 2018. – № 8. – С. 60–61.

70. Толубець, Г. О. Україна серед інших європейських держав : виховний захід / Г. О. Толубець // Вихователю ГПД. Усе для роботи. – 2019. – № 1. – С. 4–6.
71. Федюк, А. І. Рідну землю, де живемо, Україною зовемо! : виховний захід / А. І. Федюк // Вихователю ГПД. Усе для роботи. – 2019. – № 1. – С. 7–11.
72. Філяєва, Н. В. Метод проектів як засіб виховання національно-патріотичної свідомості читачів бібліотеки / Н. В. Філяєва // Шкільна б-ка. – 2018. – № Квіт. (7/8). – С. 19–22.
73. Ходюк, О. С. Україна – це ми : сценарії вихов. заходів / Олена Ходюк. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2013. – 80 с. – (Позакласні заходи «Моя творча скарбниця»).
74. Чорна, І. В. Шкільна бібліотека та педагогічний колектив у формуванні патріотичних почуттів молоді : [досвід роботи Харків. ЗОШ І–ІІІ ст. № 88 ім. О. Г. Зубарева] / І. В. Чорна // Шкільна б-ка плюс. – 2018. – Січ. (№ 1/2). – С. 15–18.
75. Шкільна бібліотека. Виховні заходи / [Н. Литвин та ін. ; упоряд. Н. Харченко]. – Київ : Шкільний світ, 2016. – 156 с.

З екологічного виховання

76. Андрущак, В. І. Краса врятує світ : [екол. агітбригада / В. І. Андрущак // Позакласний час. – 2010. – № 3. – С. 125–126.
77. Антонюк, З. В. День Землі : [сценарій] / З. В. Антонюк // Шкільна б-ка. – 2011. – № 3. – С. 126–127.
78. Бондаренко, І. Лісова пригода : [екол. казка – вистава у віршах] / І. Бондаренко // Початкова шк. – 2012. – № 7. – С. 63.
79. Васюта, В. В. Знай, люби, береги : [урок–турнир знатоков природи] // Расскажите внуку. – 2010. – № 10. – С. 31–32.
80. Весна в Чорнобилі, весна : [літ. матеріал] // Позакласний час. – 2010. – № 3. – С. 124.
81. Відлуння Чорнобильських дзвонів : [сценарій, метод. рек.] // Шкільна б-ка. – 2011. – № 3. – С. 59–61.
82. Вільк, В. Чорнобильська трагедія : Причини. Уроки. Наслідки : [класна година] / В. Вільк // Історія України. – 2011. – № 14. – С. 5–11.
83. Врятуймо нашу Землю! : [екол. тренінг] // Позакласний час. – 2012. – № 13/14. – С. 47–49.
84. Гаврилюк, С. О. Збережемо красу землі : [сценарій–набат, присвяч. екологічному лиху в Україні] / С. О. Гаврилюк // Шкільна б-ка. – 2018. – № 3. – С. 72 – 73 ; № 4. – С. 20–27 : додаток.

- 85.Гайдай, Л. М. Екологічний бумеранг : [сценарій] / Л. М. Гайдай // Шкільна б-ка. – 2012. – №7/8 . – С. 105–107.
- 86.Головчанская, Т. А. «Земля – наш спільний дім» : [позакласний захід для учнів 10–11 кл.] / Т. А. Головчанская // Последний звонок. – 2012. – № 5. – С. 16.
- 87.Грізна зона. Тридцять кілометрів : [сценарій до Дня Пам'яті Чорнобиля] // Позакласний час. – 2010. – № 3. – С. 122.
- 88.Грузіна, Л. Людина і природа : еколог. виховання школярів у системі роботи вчителів географії, екології та природознавства / Л. Грузіна // Методист. – 2015. – № 7. – С. 75–77.
- 89.10 самых ужасных ядерных катастроф XX столетия : [материалы для бесед с учащимися] // Позакласний час. – 2011. – № 4. – С. 71–73.
- 90.25 років пам'яті : [літ. матеріал до Дня Пам'яті Чорнобильської трагедії] // Позакласний час. – 2011. – № 5. – С. 116–117.
- 91.Екологічний брейн-ринг : [сценарій] // Позакласний час. – 2012. – № 23/24. – С. 71–73.
- 92.Есипенко, Л. А. Вода живая и мертвая : [экологический урок – предупреждение] / Л. А. Есипенко // Шкільна б-ка. – 2010. – № 5. – С. 94.
- 93.Зарубина, С. П. Наша земля : [сценарій– заклик] / С. П. Зарубина // Все для вчителя. – 2010. – № 10. – С. 25–26.
- 94.Казьмірова, О. Екологічна стежина / О. Казьмірова // Відкритий урок: розробки, технології, досвід. – 2013. – № 11. – С. 42–44.
- 95.Каленченко, О.Г. Незвичайні екологічні ситуації : [сценарій – розповідь про техногенні катастрофи, у т.ч. радіаційні] / О. Г. Каленченко // Позакласний час. – 2011. – № 4. – С. 64.
- 96.Касіяненко, Ю. М. Цікаво і творчо про екологію : [творчий проект] / Ю. М. Касіяненко // Розкажіть онуку. – 2010. – № 1. – С. 93–96.
- 97.Козлюк, С. А. Наша планета – колиска життя : [сценарій до Дня Землі] / С. А. Козлюк // Позакласний час. – 2010. – № 3. – С. 23–25.
- 98.Люби природу не для себе, люби для неї : [літ. матеріал до свята] // Позакласний час. – 2010. – № 3. – С. 26.
- 99.Людина і природа : трагедія чи ідилія : [сценарій театрального дійства для шкільного театру] // Позакласний час. – 2012. – № 23/24. – С. 23 – 38.
100. На Чорнобиль журавлі летіли... : [вечір-пам'ять] // Позакласний час. – 2010. – № 3. – С. 119–121.

101. Новіцка, Л. Л. Щоб мудрість не стала безумством... : [сценарій до Дня Пам'яті Чорнобильської трагедії] / Л. Л. Новіцка // Позакласний час. – 2010. – № 3. – С. 29.
102. Падалиця, В. Г. Казка про рибака і рибку : [сценарій для шк. театру на екологічну тему] / В. Г. Падалиця // Все для вчителя. – 2010. – № 7/9. – С. 55–56.
103. Панько, І. Екологічні проблеми початку ХХІ ст. : урок екології / Ірина Панько // Профтехосвіта. – 2018. – № 5. – С. 46–49.
104. Пасечна, Є. Екологічні проблеми Десни : урок з екології / Євгенія Пасечна // Шкільна б-ка плюс. – 2017. – Січ. (№ 1/2). – С. 5–6.
105. Первоцвіти просять захисту : [сценарій] // Позакласний час . – 2010. – № 2. – С. 119–120.
106. Прокіпець, Л. П. Захист навколишнього середовища. Шляхи подолання екологічних проблем : (11 кл., інтегр. урок з англ. мови та екології) / Прокіпець Л. П., Новікова І. А. // Англ. мова та літ. – 2014. – № 28/29. – С. 10–14.
107. Решетньова, Г. Урок – суд : [сценарій нестандарт. уроку біології, присвячений охороні природи] / Г. Решетньова // Журавлик. – 2010. – № 8. – С. 9.
108. Руденко, Т. Д. Екологічна освіта та виховання: інформаційна діяльність бібліотек / Т. Д. Руденко // Шкільний бібліотекар. – 2015. – № 11. – С. 4–8.
109. Складорова, О. Тиждень екологічного виховання / Олена Складорова // Початкова шк. – 2017. – № 3. – С. 12–17.
110. Скупневська, Л. В. Захисти ялинку : [сценарій] / Л. В. Скупневська // Розкажіть онуку. – 2011. – № 19/20. – С. 1–4.
111. Сылкіна, Е. В. Уроки Чернобыля : [інформ. конф.] / Е. В. Сылкіна // Все для вчителя. – 2010. – № 19. – С. 80–89.
112. Тишина, В. В. Дзвони Чернобыля : [бінарний урок з хімії та літ.] / В. В. Тишина // Все для вчителя. – 2010. – № 16/18. – С. 30–31.
113. Трегубова, Н. О. Використання екологічних мотивів у літературних творах / Н. О. Трегубова // Все для вчителя. – 2010. – № 7/9. – С. 35–36.
114. Трохимчук, І. Методика формування екологічної вихованості учнів у процесі дослідницької діяльності з екології / Ірина Трохимчук // Нова пед. думка. – 2014. – № 3. – С. 227–231.
115. Чернобыль : гірка зірка Полин : [сценарій] // Шкільна б-ка. – 2012. – № 5. – С. 108–112.

116. Чорнобильська трагедія – біль України : [година скорботи] // Позакласний час. – 2010. – № 3. – С. 123.
117. Шамрай, Л. Є. Природа нам – як рідний дім : [сценарій] // Шкільна б-ка. – 2010. – № 5. – С. 49–51.
118. Шишканова, Г. Основні категорії і джерела забруднення довкілля : урок екології / Г. Шишканова // Біологія і хімія в сучасній шк.. – 2013. – № 5. – С. 25–27.
119. Шумлять дерева мого краю : [екол. проект] // Розкажіть онуку. – 2012. – № 9/10. – С. 6–16.
120. Ярмолук, О. Предметні тижні з біології, екології та хімії : розробка виховного заходу / Ольга Ярмолук // Профтехосвіта. – 2018. – Квіт. (№ 4). – С.20–27.
121. Ярош, К. А. Источники знаний о природе. Практическое занятие «Ознакомление с различными источниками естественных наук» (интегрированный урок по природоведению для 5-х кл.) / К. А. Ярош // Шкільний бібліотекар. – 2014. – № 9. – С. 21–23.

З популяризації читання

122. Анікіна, Т. М. Читання – ось краще навчання : розробка уроку / Т. М. Анікіна // Шкільна б-ка. – 2014. – № 1. – С. 74.
123. Антонюк, А. А. Турнір книгоманів : (інтелект. гра) / А. А. Антонюк // Шкільний бібліотекар. – 2015. – № 1. – С. 32–34.
124. Блудова, В. А. Сучасний бібліотечний урок: методика та технологія проведення / В. А. Блудова // Джерело пед. інновацій. – 2015. – Вип. 1. – С. 115–137.
125. Жернова, В. С. Інноваційна діяльність шкільного бібліотекаря щодо формування читацької активності учнів / В. С. Жернова // Джерело пед. інновацій. – 2015. – Вип. 1. – С. 149–157.
126. Знання, які долають злами століть : проведення бібл. уроків у школі / уклад. О. Є. Матвійчук // Шкільна б-ка. – 2014. – № 9. – С. 12–21.
127. Зубарева, Т. О. Структура наукової книги : [сценарій бібл. уроку] / Т. О. Зубарева // Шкільна б-ка. – 2015. – № 4. – С. 30–32.
128. Клименко, С. В. Читання і діти: діапазон ідей і можливостей / С. В. Клименко // Шкільний бібліотекар. – 2017. – № 10. – С. 4–14.
129. Кравченко, Т. Журнальна карусель запрошує : урок-подорож для учнів 4–5-х кл. / Тетяна Кравченко, Леся Січкач, Людмила Незвиська // Шкільний світ. – 2017. – Черв. (№ 11). – С. 11–14.

130. Крижановська, О. Стимулювання дитячого читання: програми і проекти : (стендова презентація) / О. Крижановська, Н. Крижановська // Світ дит. б-к. – 2009. – № 4. – С. 20–22.
131. Кубрак, Н. В. Мобильные приложения: варианты использования / Наталья Владимировна Кубрак // Соврем. б-ка = The Modern library magazine : науч.-практ. журн. о библиотеках, чтении и книге. – 2014. – № 8. – С. 24–27.
132. Матвієнко, К. О. Корисні поради учням : [робота з книгою, культура читання] / К. О. Матвієнко // Шкільна б-ка. – 2014. – № 2. – С. 74–78.
133. Микало, О. В. Роль книги в житті людини : [сценарій заходу] / О. В. Микало // Шкільна б-ка. – 2014. – № 11. – С. 38–39.
134. Мошак, В. Ф. Відгук про прочитану книгу / В. Ф. Мошак // Шкільна б-ка. – 2014. – № 11. – С. 37.
135. Пальчевська, О. М. Автор книги : (бібл. урок для 1-х класів) / О. М. Пальчевська // Шкільний бібліотекар. – 2014. – № 6. – С. 38–39.
136. Панченко, О. Читати – це модно : (посвята в читачі 2-х класів) / О. Панченко // Шкільна б-ка плюс. – 2014. – Січ. (№ 1/2). – С. 25–27.
137. Пономарьова, В. Літературний диліжанс : вихов. захід для учнів 2–4 кл. / В. Пономарьова // Шкільна б-ка плюс. – 2016. – Берез. (№ 5/6). – С. 20–23.
138. Слободяник, Л. В. Періодичні видання для молодших школярів : [розробка бібл. уроку] / Л. В. Слободяник // Шкільна б-ка. – 2014. – № 9. – С. 35–37.
139. Співак, І. Формуємо читацьку компетентність : напрями роботи та управлінські дії / Ірина Співак // Шкільний світ. – 2017. – Черв. (№ 11). – С. 5–8.
140. Стефанович, О. В. Паперові та електронні книжки : [сценарій бібл. уроку] / О. В. Стефанович // Шкільна б-ка. – 2014. – № 9. – С. 82–84.
141. Ткаченко, Е. М. Мой волшебный друг – книга : [сценарий библи. урока] / Е. М. Ткаченко // Шкільна б-ка. – 2014. – № 1. – С. 72–73.
142. Тростенюк, А. І. Бібліотечні заняття в системі загальної підготовки школярів / А. І. Тростенюк // Шкільний бібліотекар. – 2014. – № 8. – С. 2–5.
143. Храм мудрості й наук : [сценарій заходу, присвяч. кн. і шк. б-ці] / Л. М. Коновалюк [та ін.] // Шкільна б-ка. – 2015. – № 10. – С. 41–42.
144. Цікаві факти і незвичайні збіги : матеріали для тих, хто любить читати // Шкільний світ. – 2017. – Черв. (№ 11). – С. 30–33.